

વિષયસૂચિ

પત્રકની વિગતો	પાન નંબર
૧ પ્રસ્તાવના ગુજરાત રાજવિત્તીય જવાબદારી અધિનિયમ, ૨૦૦૫	૧
૨ ગુજરાત રાજવિત્તીય જવાબદારી અધિનિયમ લક્ષ્યાંકોના અનુસરણની સ્થિતિ	૨
૩ રાજ્ય સરકારની રાજવિત્તીય પરિસ્થિતિ	૩
૪. રાજ્ય સરકારની નાણા-વ્યવસ્થાનું વિહંગાવલોકન	૬
૫. મધ્યમ મુદતીય રાજવિત્તીય નીતિવિષયક નિવેદન	૧૬
૬. રાજવિત્તીય નીતિવિષયક વ્યૂહરચનાને લગતું નિવેદન	૨૩
૭. માહિતી આપતાં પત્રકો	૨૯

પ્રસ્તાવના-

ગુજરાત રાજવિત્તીય જવાબદારી અધિનિયમ, ૨૦૦૫

રાજ્ય સરકારે મહેસૂલમાં ખાધની પ્રગતિકારક રીતે નાબૂદી કરીને, રાજવિત્તીય સ્થિરતા સાથે સુસંગત નક્કર દેવાં, વહીવટીતંત્ર ઊભું કરીને, રાજવિત્તીય વહીવટી તંત્રમાં વધુ પારદર્શિતા લાવીને તેમજ મધ્ય મુદતના માળખામાં રાજવિત્તીય નીતિ હાથ ધરીને રાજવિત્તીય વ્યવસ્થાતંત્ર અને રાજવિત્તીય સ્થિરતામાં સમજદારી સુનિર્ધારિત કરવા માટે રાજ્ય સરકારને જવાબદાર કરવા ગુજરાત રાજવિત્તીય જવાબદારી અધિનિયમ, ૨૦૦૫ અને ગુજરાત રાજવિત્તીય જવાબદારી નિયમો, ૨૦૦૬ ઘડયા છે.

અધિનિયમની કલમ ૩ મુજબ, રાજ્ય સરકાર અંદાજપત્રની સાથેસાથે દરેક નાણાકીય વર્ષમાં રાજ્ય વિધાનસભા સમક્ષ મધ્યમ મુદતનું રાજવિત્તીય પત્ર તેમજ રાજવિત્તીય નીતિ વ્યૂહનીતિ પત્રક મૂકશે. મધ્યમ મુદતની રાજવિત્તીય નીતિ પત્રક અને રાજવિત્તીય નીતિ, વ્યૂહનીતિ પત્રક રાજ્ય સરકારના રાજવિત્તીય ઉદ્દેશો, રાજવિત્તીય અગ્રતાઓ, તથા રાજવિત્તીય વહીવટી તંત્ર માટેના ત્રણ વર્ષીય પરિવર્તન લક્ષ્યાંક જાહેર કરે છે.

અધિનિયમની મુખ્ય જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છે:

(ક) ૧લી એપ્રિલ-૨૦૦૫ થી શરૂ કરીને ૩૧ માર્ચ, ૨૦૦૮ સુધીના ૩ વર્ષના સમયગાળામાં મહેસૂલ ખાધ શૂન્યસુધી ઘટાડવી તેમજ તે કક્ષા જાળવી રાખવી અથવા

ત્યારબાદ મહેસૂલ અધિશેષ ઊભી કરવી.

(ખ) ઉક્ત (ક) માં જાહેર કરેલો લક્ષ્યાંક સિધ્ધ કરી શકાય તે રીતે ૧લી એપ્રિલ, ૨૦૦૫ થી શરૂ થતાં નાણાકીય વર્ષ પૈકીના દરેકમાં મહેસૂલ ખાધ ઘટાડવી.

(ગ) ૧ લી એપ્રિલ-૨૦૦૫ થી શરૂ થતાં અને ૩૧ મી માર્ચ-૨૦૦૮ સુધી પૂરાં થતાં ૪ વર્ષના સમયગાળામાં અંદાજે એકંદરે રાજ્ય ઘરેલું ઉત્પાદનના ૩ ટકાથી વધુ ન હોય તેટલી રાજવિત્તીય ખાધ ઘટાડવી.

(ઘ) ઉક્ત (ગ) માં અપેક્ષિત લક્ષ્યાંક સિધ્ધ થાય તે રીતે ૧ લી એપ્રિલ, ૨૦૦૫ થી શરૂ થતાં નાણાકીય વર્ષ પૈકીના દરેકમાં નાણાકીય ખાધ ઘટાડવી.

(ચ) ૧લી એપ્રિલ-૨૦૦૫ થી શરૂ કરીને ૩૧મી માર્ચ-૨૦૦૮ સુધી પૂરા થતાં ૩ વર્ષના સમયગાળામાં રાજ્ય સરકારની કુલ જાહેર દેવાની અધિકત્તમ મર્યાદા તે વર્ષના અંદાજે એકંદર રાજ્ય ઘરેલૂ ઉત્પાદનના મહત્તમ ૩૦ ટકા જેટલી કરવી.

(છ) ગુજરાત રાજ્ય બાંધરૂઠા અધિનિયમ, ૧૯૬૩માં આપવામાં આવેલી મર્યાદામાં વણ ચૂકવાયેલી બાંધરૂઠાઓની અધિકત્તમ મર્યાદા નક્કી કરવી.

(જ) બજેટ રજૂ કરતી વખતે, નિયમોમાં નિર્દિષ્ટ કરેલા સ્વરૂપે જાહેર કરવું.

આ સાથે જોડેલાં પત્રકો ગુજરાત રાજવિત્તીય જવાબદારી નિયમો, ૨૦૦૬ ના નિયમ ૭(૧) મુજબ છે.

એફઆરબીએમ લક્ષ્યાંકોના અનુસરણની સ્થિતિ

ગુજરાત રાજવિત્તીય જવાબદારી અધિનિયમ, ૨૦૦૫ (FRBM અધિનિયમ)ના અમલથી રાજવિત્તીય સાતત્ય હાંસલ કરવાની પ્રક્રિયાને વેગ મળ્યો છે. અંદાજપત્રીય કામગીરીમાં વિશ્વસનીયતા જાળવી રાખવા તથા સમજદારીપૂર્વકના દેવા વ્યવસ્થાપન માટે ગુજરાત સરકાર, એફઆરબીએમ અધિનિયમમાં નિર્ધારિત લક્ષ્યાંકો કરતા પણ વધારે ઉંચા લક્ષ્યાંકો હાંસલ કરવા રાજવિત્તીય સુદૃઢતા સુનિશ્ચિત કરવાની પક્રિયા પર મોટો આધાર રાખે છે. ગુજરાત રાજ્યના મુખ્ય રાજવિત્તીય સૂચકોમાં છેલ્લા થોડાક વર્ષોમાં ઘણો સુધારો જોવા મળ્યો છે. રાજવિત્તીય સુધારા અને સુદૃઢતા માટેની પ્રક્રિયા ચાલુ રાખીને રાજ્યએ રાજવિત્તીય સુધારાને સંસ્થાગત બનાવવા ઘણા પગલા હાથ ધર્યાં છે.

રાજ્યના એકંદર ધરગથ્થુ ઉત્પાદન સામે એકંદર રાજવિત્તીય ખાધનો ગુણોત્તર વર્ષ ૨૦૦૩-૦૪માં ૫.૪૪ હતો, તે વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ માં ઘટીને ૨.૨૨ થયો છે. વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ ના બજેટ અંદાજોમાં તે ઘટીને ૨.૧૬ જેટલો થવાની સંભાવના છે, એટલેકે છેલ્લા વર્ષોમાં તેમાં ૦.૦૬ ટકાનો ઘટાડો થયો છે. વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ ના સુધારેલા અંદાજ અનુસાર એકંદર રાજવિત્તીય ખાધનો દર ૧.૭૪ અંદાજવામાં આવ્યો છે, જે ૦.૪૮ ટકાનો મહત્વપૂર્ણ ઘટાડો દર્શાવ્યો છે.

૨૦૦૬-૦૭ ના નાણાકીય વર્ષથી રાજ્ય મહેસુલી પુરાંત ઉભી કરતું આવ્યું છે અને રાજવિત્તીય સુદૃઢતા પ્રાપ્ત કરવાની પ્રક્રિયા, વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ ના સુધારેલા અંદાજ અનુસાર સતત પુરાંત દ્વારા આગળ વધારવામાં આવી રહી છે. એ જણાવતાં આનંદ થાય છે કે, ૨૦૦૬-૦૭ ના નાણાકીય વર્ષમાં રાજ્યે તેની પ્રાથમિક ખાધ નાબૂદ કરી દીધી છે અને ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં રાજ્યના એકંદર ધરગથ્થુ ઉત્પાદનના ૦.૫૧ ટકા હિસ્સા જેટલી એટલે કે રૂ. ૧૪૯૯ કરોડ જેટલી જંગી પ્રાથમિક પુરાંત ઉભી કરી દીધી છે.

રાજ્યનું એકંદર જાહેર દેવું, જે માર્ચ ૨૦૦૬ ના અંતે રૂ. ૬૬૯૨૬ કરોડનું હતું તે વધીને માર્ચ ૨૦૦૭ માં રૂ. ૭૨૧૫૪ કરોડ જેટલું થયું છે. જોકે આ સમયગાળા દરમિયાન દેવા પરનું ગણી કાઢવામાં આવેલું સરેરાશ વ્યાજ ૯.૪૮ ટકાથી ઘટીને ૯.૨૨ ટકા જેટલું થયું હતું. દેવા/રાજ્યના એકંદર ધરગથ્થુ ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર માર્ચ ૨૦૦૭ અંતિત ઘટીને ૨૮.૩૫ જેટલો થયો હતો, મર્ચ, ૨૦૦૮ આસિસ ૨૬.૯૮ ટક જેટલે ઘટવને આતંજાયે છે, જે એફઆરબીએમ અધિનિયમમાં સમજદારીપૂર્વક નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી મર્યાદા કરતાં ઓછો છે. બાકી જવાબદારીઓને પહોંચી વળવા માટે ઉભા કરવામાં આવેલ એકત્રિત ડૂબાતનિધી (Consolidated Sinking Fund)માં રાજ્ય વધારો કરતું રહ્યું છે અને ૨૦૦૭-૦૮ ના નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન તેમાં વધારના રૂ. ૯૦૦ કરોડનો ફાળો આપવામાં આવ્યો છે, જેના પરિણામે ૩૧ મી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૭ ના રોજ મુજબ તેની એકત્રિત સિલક રૂ. ૩૬૯૦ કરોડની થઈ હતી.

છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોમાં બાકી બાંધધરીઓના સંદર્ભમાં નિર્ધારિત કરાયા અનુસારની રાજ્ય સરકારની આકસ્મિક જવાબદારીઓમાં મોટો ઘટાડો જોવા મળ્યો છે. કુલ બાકી બાંધધરીઓ માર્ચ, ૨૦૦૬ અંતિત રૂ. ૧૪૦૭૯ કરોડની હતી, તેની સામે માર્ચ, ૨૦૦૭ અંતિત તે ઘટીને રૂ. ૧૨૭૦૧ કરોડની થઈ હતી એટલે કે, તેમાં ૯.૭૯ ટકાનો ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો. બાંધધરી ફેડરેશી (Guarantee Redemption Fund)માં સતત વધારો થતો રહ્યો છે અને ડિસેમ્બર, ૨૦૦૭ અંતિત આ ભંડોળ રૂ. ૧૪૨૦.૨૧ કરોડનું થયું છે.

સુચારુ વહીવટની પાયાની બાબત જેવી રાજવિત્તીય પારદર્શિતાની જરૂરિયાતને અનુલક્ષીને હાલની અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયામાં તમામ નાણાકીય પત્રકો અને તેને લગતી માહિતી અને તે અંગેની ધારણાઓ ગૃહ સમક્ષ મુકવાનું સમાવેશ થાય છે.

રંજ્ય દરકંરની રંજવિતીય સ્થિતિ

૩.૧. દશમી પંચવર્ષીય યોજના (૨૦૦૨-૦૭) માટે રાષ્ટ્રીય સ્તરે ૮ ટકાના વૃદ્ધિ દર સામે રાજ્ય માટે ૧૦.૨ ના વૃદ્ધિ દરનો લક્ષ્યાંક ફાળવવામાં આવ્યો હતો. રાજ્યમાં ભૂકંપ અને પૂર જેવી હોનારતોને કારણે અર્થતંત્રને પહોંચેલી હાનિ છતાં રાજ્યના અર્થતંત્રએ છેલ્લા પાંચ વર્ષોમાં (૨૦૦૨-૦૩ થી ૨૦૦૬-૦૭) વાર્ષિક સરેરાશ ૧૦.૪ ટકાનો વૃદ્ધિ દર નોંધાયો છે. ૨૦૦૬-૦૭માં અચળ કિંમતે (૧૯૯૯-૨૦૦૦) પરિબળ ભાવે રાજ્યનું એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન રૂ. ૧,૮૫,૮૦૨ કરોડ અંદાજવામાં આવ્યું હતું. ૨૦૦૫-૦૬માં આ ઉત્પાદન રૂ. ૧,૭૦,૨૦૦ કરોડ હતું. તે જોતાં વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ દરમિયાન તેમાં ૮.૧૭ ટકાનો વધારો નોંધાયો હતો. વર્તમાન કિંમતે રાજ્યનું એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન ૨૦૦૫-૦૬ માં રૂ. ૨,૧૯,૭૮૦ કરોડ હતું.

તેની સામે તે ૨૦૦૬-૦૭માં વધીને રૂ. ૨,૫૪,૫૩૩ કરોડ થવાનો અંદાજ છે. જે વર્ષ દરમિયાન ૧૫.૮૧ ટકાનો વધારો સૂચવે છે.

૩.૨ અચળ (૧૯૯૯-૨૦૦૦) કિંમતે વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭માં રાજ્યના કુલ એકંદરે ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનનો હિસ્સો પ્રાથમિક, દ્વિતીય અને તૃતીય સેક્ટર માટે અનુક્રમે ૧૮.૨૧ ટકા, ૩૭.૭૮ ટકા અને ૪૪ ટકા નોંધાયો છે. આધાર વર્ષ ૧૯૯૯-૨૦૦૦ માં આ સેક્ટરનો હિસ્સો ૧૮.૬૨ ટકા, ૩૯.૨૧ ટકા અને ૪૨.૧૭ ટકા થવાનો હોય તે રીતે નોંધાયો હતો.

૨૦૦૫-૦૬ ના વર્ષ દરમિયાન અર્થતંત્રમાં થયેલ વધુ વિકાસનું કારણ કૃષિ, ઉત્પાદન, વીજળી, બાંધકામ, વેપાર અને સંચાર ક્ષેત્રને ગણાવી શકાય. જેમણે પાછળના વર્ષની તુલનામાં ૨૦૦૬-૦૭ ના વર્ષ દરમિયાન ૧૦ થી ૨૫ ટકા જેટલો વિકાસમાં ફાળો આપ્યો છે.

પત્રક-૩.૧

રાજ્યનું એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન (રૂ. કરોડમાં)

ક્રમ	વર્ષ	ચાલુ ભાવે		સ્થિર ભાવે	
		ચાલુ ભાવે	સ્થિર ભાવે	ચાલુ ભાવે	સ્થિર ભાવે
૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧	૧૯૯૯-૨૦૦૦	૧૦૯૮૬૧	૧૦૯૮૬૧	-	-
૨	૨૦૦૦-૨૦૦૧	૧૧૧૧૩૯	૧૦૪૪૯૪	૧.૧૬	(-)૪.૮૯
૩	૨૦૦૧-૨૦૦૨	૧૨૩૫૭૩	૧૧૩૨૭૭	૧૧.૧૯	૮.૪૧
૪	૨૦૦૨-૨૦૦૩	૧૪૧૫૩૪	૧૨૨૫૦૦	૧૪.૫૩	૮.૧૪
૫	૨૦૦૩-૨૦૦૪	૧૬૮૦૮૦	૧૪૦૫૯૮	૧૮.૭૬	૧૪.૭૭
૬	૨૦૦૪-૨૦૦૫(કા)	૧૮૯૧૧૮	૧૫૩૦૭૯	૧૨.૫૨	૮.૮૮
૭	૨૦૦૫-૨૦૦૬(કા)	૨૧૯૭૮૦	૧૭૦૨૦૦	૧૬.૨૧	૧૧.૧૮
૮	૨૦૦૬-૨૦૦૭(ઝ)	૨૫૪૫૩૩	૧૮૫૮૦૨	૧૫.૮૧	૯.૧૭

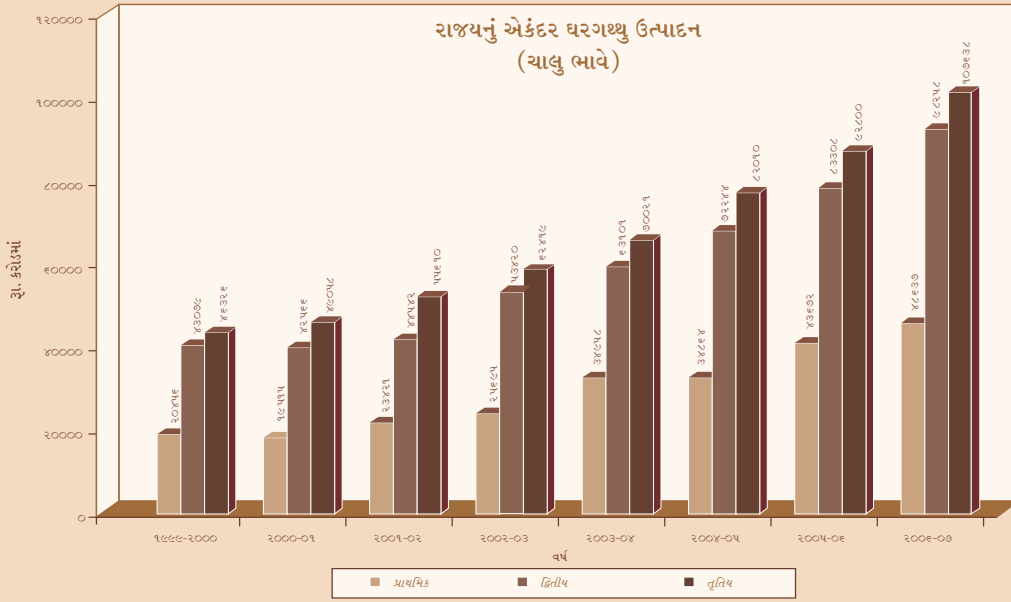
કા - કામચલાઉ

ઝ - ઝડપી અંદાજો

સોત - અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાંશાસ્ત્ર નિયામકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.

૩.૩ રાજ્યનું યોજ્ઞનું ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન. રાજ્યની આવક એટલે કે રાજ્યનું યોજ્ઞનું આંતરિક ઉત્પાદન, ૨૦૦૫-૦૬ ના વર્ષમાં રૂ. ૧,૩૯,૨૬૫

ટકાનો વધારો દર્શાવે છે. ચાલુ કિંમતે ૨૦૦૬-૦૭ ના વર્ષમાંનું રાજ્યનું યોજ્ઞનું આંતરિક ઉત્પાદન, ૨૦૦૫-૦૬ માંના રૂ. ૧,૮૦,૨૭૧ કરોડની સામે ૨૦૦૬-૦૭

સ્રોત - અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.

કોષ્ટક ૩.૨

મુખ્ય સદરવાર રાજ્યનું એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન સદરવાર ફાળો (ટકા)

ક્રમ નં.	સદર	ચાલુ ભાવે ૧૯૯૯-૦૦	ચાલુ ભાવે			સ્થિર ભાવે		
			૨૦૦૪-૦૫	૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૪-૦૫	૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	પ્રાથમિક	૧૮.૬૨	૧૮.૪૪	૧૯.૮૭	૧૯.૧૧	૧૮.૩૭	૧૯.૮૪	૧૮.૨૧
૧.૧	કૃષિ	૧૪.૫૪	૧૩.૫૩	૧૫.૦૪	૧૪.૭૯	૧૫.૧૭	૧૬.૭૭	૧૫.૨૯
૨	દ્વિતીય	૩૯.૨૧	૩૮.૨૦	૩૭.૯૧	૩૮.૬૦	૩૭.૨૯	૩૬.૫૨	૩૭.૭૮
૨.૧	ઉત્પાદકીય	૩૦.૭૫	૩૦.૧૧	૨૯.૭૧	૩૦.૧૮	૨૯.૮૧	૨૯.૯૭	૨૯.૮૯
૩	તૃતીય	૪૨.૧૭	૪૩.૩૬	૪૨.૨૨	૪૨.૨૯	૪૪.૩૪	૪૩.૫૪	૪૪.૦૦
	રાજ્યનું કુલ ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦

સ્રોત - અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.

કરોડની સામે ૨૦૦૬-૦૭ માં સ્થાયી ભાવો (૧૯૯૯-૨૦૦૦) તરીકે ફેક્ટર કિંમતે રૂ. ૧,૪૯,૯૩૩ કરોડ જેટલે અંદાજવામાં આવ્યું છે જે વર્ષ દરમિયાન ૭.૬૬

માં રૂ. ૨,૦૮,૨૧૧ કરોડ જેટલું થવાનો અંદાજ છે જે વર્ષ દરમિયાન ૧૫.૫૦ ટકા જેટલો વધારો દર્શાવે છે.

૩.૪ માથા દીઠ આવક (એટલે કે ઘટક કિંમતે રાજ્યનું ચોખ્ખું આંતરિક ઉત્પાદન માથાદીઠ), ૨૦૦૫-૦૬ માંના રૂા. ૨૫,૪૮૭ ની સામે ૨૦૦૬-૦૭ માં રૂા. ૨૭,૦૨૭ જેટલી હોવાનું અંદાજવામાં આવ્યું છે. જે વર્ષ દરમિયાન ૬.૦૪ ટકા જેટલો વધારો નોંધાવે છે. ચાલુ કિંમતે, માથાદીઠ આવક, ૨૦૦૫-૦૬ માંની રૂા. ૩૨,૯૯૧ જેટલી આવક સામે ૨૦૦૬-૦૭ માં રૂા.

૩૭,૫૩૨ જેટલી થવાનો અંદાજ છે જે વર્ષ દરમિયાન ૧૩.૭૬ ટકા જેટલો વધારો દર્શાવે છે. જે સને ૨૦૦૬-૦૭ની રાષ્ટ્રીય સરેરાશ રૂા. ૨૯૬૪૨ કરતા વધારે છે.

૩.૫ તમામ રાષ્ટ્રીય સ્તર પર એકંદર આંતરિક ઉત્પાદનમાં ચાલુ કિંમતે અને સ્થાયી (૧૯૯૯-૨૦૦૦) કિંમતે ગુજરાત રાજ્યનો હિસ્સો ૬.૬૬ અને ૬.૫૦ ટકા જેટલો ગણાય છે.

કોષ્ટક ૩.૩

રાજ્યનું ચોખ્ખું ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન (રૂા. કરોડમાં)

વર્ષ	ચાલુ ભાવે	સ્થિર ભાવે	આગળના વર્ષ પર વૃદ્ધિની ટકાવારી	
			ચાલુ ભાવે	સ્થિર ભાવે
૧૯૯૯-૦૦	૯૨૫૪૧	૯૨૫૪૧	-	-
૨૦૦૦-૦૧	૯૨૨૭૪	૯૬૪૩૧	-૦.૨૯	-૬.૬૦
૨૦૦૧-૦૨	૧૦૧૭૯૦	૯૩૪૫૫	૧૦.૩૧	૮.૧૩
૨૦૦૨-૦૩	૧૧૮૧૩૦	૧૦૧૬૦૩	૧૬.૦૫	૮.૭૨
૨૦૦૩-૦૪	૧૪૨૫૩૪	૧૧૮૫૨૫	૨૦.૬૬	૧૬.૬૬
૨૦૦૪-૦૫ (કા)	૧૫૫૧૮૪	૧૨૫૫૯૯	૮.૮૮	૫.૯૭
૨૦૦૫-૦૬ (કા)	૧૮૦૨૭૧	૧૩૯૨૬૫	૧૬.૧૭	૧૦.૮૮
૨૦૦૬-૦૭ (જ)	૨૦૮૨૧૧	૧૪૯૯૩૩	૧૫.૫૦	૭.૬૬

સ્રોત - અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.

માથાદીઠ રાજ્યનું ચોખ્ખું ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન (રૂા. કરોડમાં)

સ્રોત - અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.

રાજ્ય સરકારની નાણા-વ્યવસ્થાનું વિહંગાવલોકન:

આવક :

૪.૧ રાજ્યનો રાજવિત્તીય પાયો આર્થિક વિકાસની તેની કક્ષા સાથે સંબંધિત છે. બીજા શબ્દોમાં રાજ્યનો રાજવિત્તીય પાયો સુધારવાનો છે જેથી સરકાર વિકાસલક્ષી ખર્ચમાં વધારો કરી શકે. પૂર્વ જરૂરીયાતમાં જાહેર મૂડી રોકાણથી અર્થતંત્રની ઉત્પાદનક્ષમતામાં વધારો થશે અને આમ રાજ્યની મહેસૂલ નિર્માણ ક્ષમતામાં વધારો થશે.

નાણા પંચે અગિયારમા નાણા પંચની સરખામણીમાં, કેન્દ્રીય કરવેરાની સુપ્રદગીમાં ૨.૮૨૧ ટકાની સામે ૩.૫૬૯ ટકા અને વહેંચણીપાત્ર સેવા વેરાની બાબતમાં ૨.૮૫૮ ટકાની સામે ૩.૬૧૬ ટકાના દરે રકમ ફાળવેલ છે. ગુજરાત દ્વારા કેન્દ્રીય કરવેરાની આવકોમાં મહત્વપૂર્ણ ફાળો આપવામાં આવતો હોવા છતાં, રાજ્યને કેન્દ્રીય કરવેરાની અને સહાયક અનુદાનોના ફાળાની સુપ્રદગી કોઈપણ પ્રકારે સપ્રમાણ નથી.

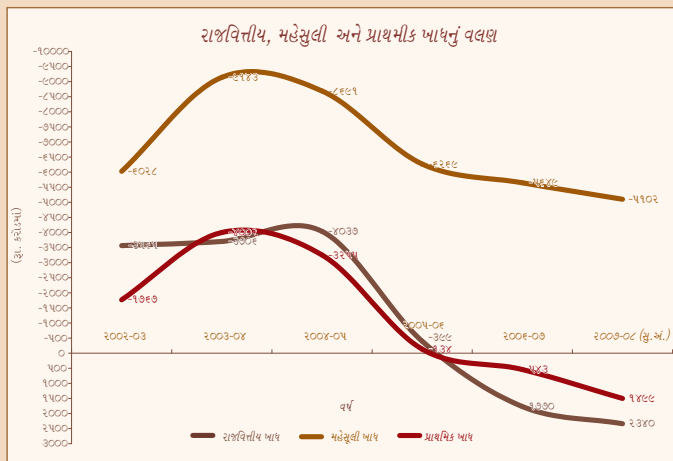
કોષ્ટક ૪.૧
રાજ્ય સરકારની કુલ આવક

(રૂ. કરોડમાં)						
વર્ષ	મહેસૂલી આવક	જાહેર દેવું	લોનની વસુલાત	એકત્રિત ભંડોળ ૨+૩+૪	ચોખ્ખો જાહેર હિસાબ	કુલ ૫+૬
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૨૦૦૨-૦૩	૧૭૮૭૫	૨૪૪૦૧	૨૨૩	૪૨૪૯૯	-૫૨૩	૪૧૯૭૬
૨૦૦૩-૦૪	૧૮૨૪૭	૨૨૧૬૯	૨૦૦	૪૦૬૧૬	-૬૨૪	૩૯૯૯૨
૨૦૦૪-૦૫	૨૦૨૬૫	૧૬૪૦૧	૧૮૬	૩૬૮૫૨	૧૧૫૭	૩૮૦૦૯
૨૦૦૫-૦૬	૨૫૦૬૭	૧૦૬૭૧	૧૭૮૩	૩૭૫૨૧	-૩૧૦૮	૩૪૪૧૩
૨૦૦૬-૦૭	૩૧૦૦૨	૬૯૫૧	૭૮૮	૩૮૭૫૧	૨૦	૩૮૭૭૧
૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અ.)	૩૪૯૭૯	૮૬૮૧	૨૦૦	૪૩૮૬૦	-૨૦૦	૪૩૬૬૦

સ્રોત: સંબંધિત વર્ષોના વિત્તિય હિસાબો

૪.૨ રાજ્ય સરકારના એકત્રિત નિધી અને જાહેર હિસાબની બાકીઓ મળીને સરકારની કુલ આવકો બને છે. મહેસૂલી આવકો, જાહેર દેવું અને લોનની વસુલાતનો રાજ્યના એકત્રિત નિધીમાં સમાવેશ થાય છે

૪.૩ રાજ્યોની મહેસૂલી પ્રાિ માં તેની પોતાની મહેસૂલી પ્રાિ અને કેન્દ્રીય આવકનો સમાવેશ થાય છે. નાણાપંચની સૂચનાનુસાર કેન્દ્રીય વેરાની સુપ્રદગી (devolution) કરવામાં આવે છે. બારમા

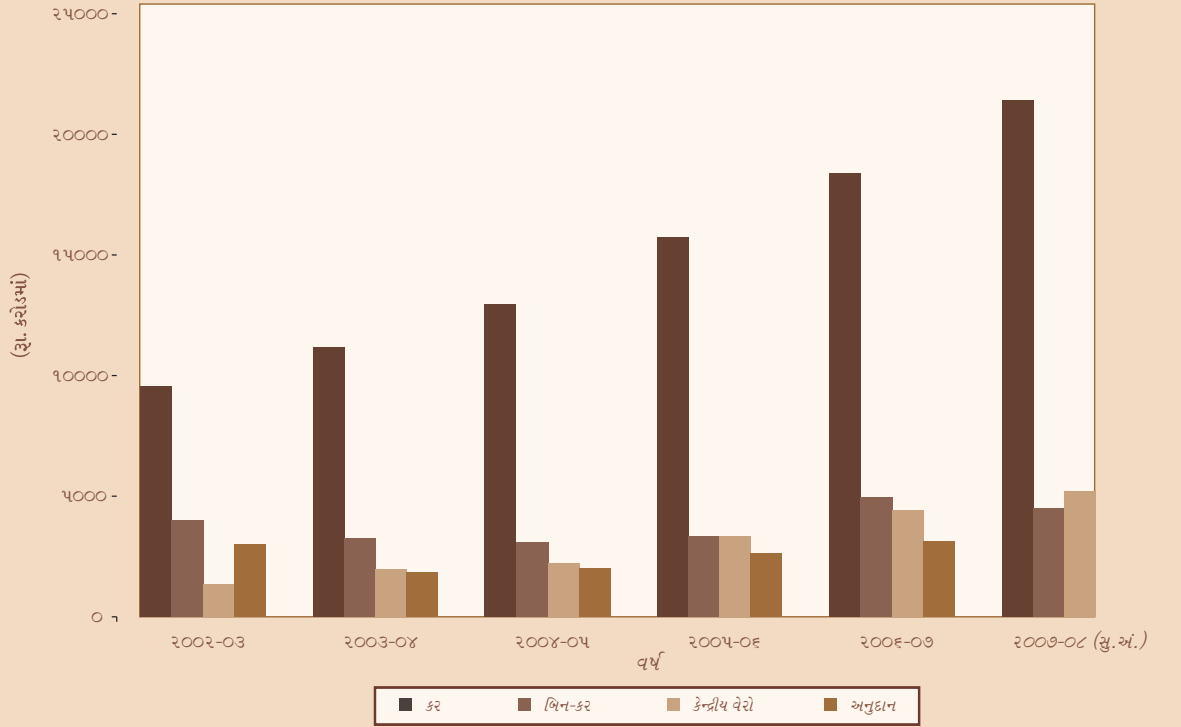
કોષ્ટક ૪.૨
મહેસુલી આવકના ઘટકો

(રૂ. કરોડમાં)

વર્ષ	રાજ્યની પોતાની મહેસુલી પ્રાપ્તિ				કેન્દ્ર તરફથી મળતી આવક				કુલ મહેસુલમાં રાજ્યની પોતાની આવકનું પ્રમાણ (%)
	કર	વાર્ષિક વૃદ્ધિદર (%)	બિન-કર	વાર્ષિક વૃદ્ધિદર (%)	કેન્દ્રીય વેરો	વાર્ષિક વૃદ્ધિદર (%)	અનુદાન	વાર્ષિક વૃદ્ધિદર (%)	
૨૦૦૨-૦૩	૮૫૨૮	-	૩૮૮૬	-	૧૩૫૫	-	૨૮૮૬	-	૭૬
૨૦૦૩-૦૪	૧૧૧૮૧	૧૭.૩૪	૩૨૭૨	-૧૮.૧૨	૧૮૫૮	૪૪.૫૦	૧૮૩૭	-૩૮.૬૮	૭૮
૨૦૦૪-૦૫	૧૨૮૫૬	૧૬.૬૦	૩૦૮૦	-૧૨.૦૬	૨૨૨૧	૨૮.૦૩	૧૮૮૭	-૧૮.૩૬	૭૮
૨૦૦૫-૦૬	૧૫૬૮૮	૧૮.૧૦	૩૩૫૩	-૫.૬૮	૩૩૭૩	૩૫.૫૩	૨૬૪૩	-૪.૦૮	૭૬
૨૦૦૬-૦૭	૧૮૪૬૫	૧૭.૮૮	૪૮૪૮	૫.૪૮	૪૪૨૬	૩૪.૪૪	૩૧૬૩	૧.૩૭	૭૫
૨૦૦૭-૦૮ (સુ. અં.)	૨૧૪૭૩	૧૭.૬૪	૪૫૦૩	૨.૪૨	૫૨૧૦	૩૦.૮૧	૩૭૮૩	૪.૮૩	૭૪

સ્રોત - અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.

મહેસુલી આવકના ઘટકો

સ્રોત - અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.

૪.૪ વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકારની કરવેરાની ઉત્પાદન ૧૫.૮૦ ટકાના વાર્ષિક વૃદ્ધિ દર (CAGR) સાથે આવકોમાં ઉત્સાહજનક વધારો જણાયો હતો, વધવા પામ્યું હતું, જ્યારે આ સમયગાળા દરમિયાન કરવેરાની આવકનો આ વધારો તે પ્રતિપાદીત કરે છે. કરવેરાની આવકો ૧૭.૮૮ ટકાના દરે વધી હતી. જ્યારે વર્ષ ૨૦૦૨-૦૩ થી ૨૦૦૬-૦૭ના ૪.૫ નીચેના કોષ્ટક ૪.૩ માં દર્શાવ્યા મુજબ રાજ્યની સમયગાળા દરમિયાન રાજ્યનું કુલ એકંદર ઘરગથ્થુ વેરા આવકના દરમાં ભારે વધારો થતો રહ્યો છે.

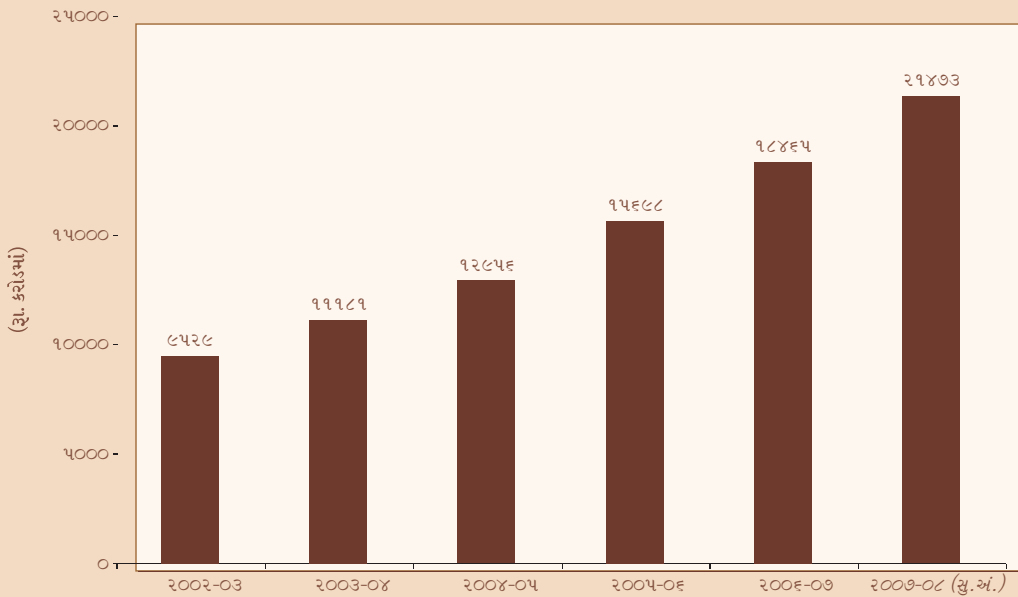
કોષ્ટક ૪.૩
રાજ્યની પોતાની કર આવકમાં વૃદ્ધિ

(રૂ. કરોડમાં)

રાજ્યની પોતાની કર આવક	૨૦૦૨-૦૩	૨૦૦૩-૦૪	૨૦૦૪-૦૫	૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અ.)	વાર્ષિક વૃદ્ધિ દર (%)
વ્યવસાય વેરો	૮૬	૮૮	૧૩૨	૧૧૮	૧૩૧	૧૪૦	૭.૮૪
જમીન મહેસુલ	૮૫	૧૨૭	૨૩૫	૩૮૦	૪૮૮	૪૫૦	૩૬.૪૮
સ્ટેમ્પ અને નોંધણી	૬૫૦	૮૨૫	૮૬૩	૧૧૫૩	૧૪૨૫	૧૫૮૦	૧૮.૫૮
રાજ્ય આબકારી	૪૭	૪૬	૪૭	૪૮	૪૨	૪૪	-૧.૩૧
વેચાણવેરો / મુલ્ય વર્ધિત વેરો (વેટ)	૬૨૫૨	૭૧૭૦	૮૩૦૮	૧૦૫૬૨	૧૨૮૧૭	૧૫૩૮૦	૧૮.૭૩
મોટર વાહન વેરો	૮૦૮	૮૩૬	૧૦૬૧	૧૧૫૪	૧૧૮૧	૧૩૦૦	૮.૮૮
સામાન અને ઉત્પાદનો પરના વેરા	૧૧	૧૭૨	૧૬૦	૧૫૭	૬	૧૫૧	૬૮.૮૬
વિદ્યુત શુલ્ક	૧૩૮૪	૧૫૮૨	૧૮૨૮	૧૯૦૦	૨૦૮૮	૨૦૯૦	૮.૫૮
મનોરંજન વેરો	૪૦	૪૧	૫૧	૪૪	૨૮	૩૫	-૨.૬૪
અન્ય વેરા	૧૪૬	૧૭૩	૧૬૮	૧૮૧	૨૩૮	૨૮૩	૧૪.૮૫
કુલ કર આવકો	૮૫૨૮	૧૧૧૮૧	૧૨૮૫૬	૧૫૬૮૮	૧૮૪૬૫	૨૧૪૭૩	૧૭.૬૪

સ્ત્રોત : સંબંધિત વર્ષોના વૈજ્ઞાનિક હિસાબો

રાજ્યની પોતાની કર આવકો

સ્ત્રોત : સંબંધિત વર્ષોના વૈજ્ઞાનિક હિસાબો

વર્ષ

૪.૬ રાજ્યની પોતાની વેરાની આવકમાં વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અં.)માં મૂલ્યવર્ધિતવેરાનો હિસ્સો તેના પોતાની આવકના ૭૧.૬૨ ટકા જેટલો સૌથી વધુ રહ્યો છે. વેચાણવેરો, હવે મૂલ્યવર્ધિત વેરો (વેટ) ની ૨૦૦૨-૦૩ થી ૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અં.) સુધીના વર્ષથી ૧૯.૭૩ ટકાના વૃદ્ધિ દરે સ્થિરપણે વધારો નોંધાયો છે. વર્ષ ૨૦૦૨-૦૩ થી ૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અં.) ના સમયગાળા દરમ્યાન જમીન મહેસુલમાં ૫.૨૫ ઘણો વધારો થયો છે. વર્ષ ૨૦૦૨-૦૩ થી

૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અં.) દરમિયાન સ્ટેમ્પ અને નોંધણી તેમજ મોટરવાહન વેરામાંથી પણ સારી એવી આવક થઈ છે.

૪.૭ ૨૦૦૦-૨૦૦૧ ના વર્ષથી રાજ્ય સરકારે વિવિધ વેરાની બાબતમાં સંખ્યાબંધ આયોજનબદ્ધ પગલાં હાથ ધર્યાં છે. જેને પરિણામે કર વસુલાતની વધુ સારી અમલવારી થઈ છે.

૪.૮ રાજ્યોની બિન-કર આવકમાં વર્ષ ૨૦૦૨-૦૩ માં રૂા. ૩૯૯૫ કરોડથી વધીને વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ માં

રાજ્યની બિન-કર આવક

કોષ્ટક ૪.૪

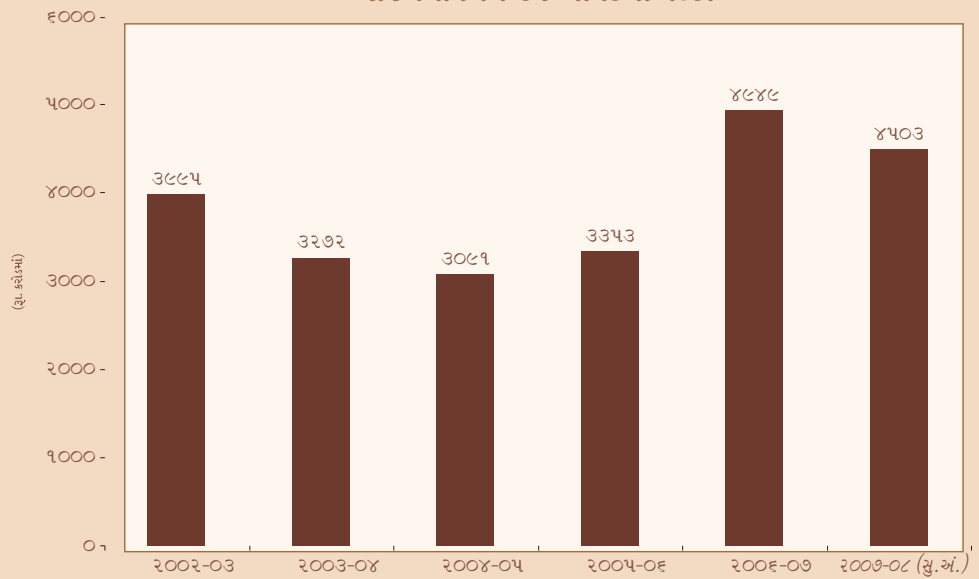
રાજ્યની બિન-કર આવકના ઘટકો

(રૂા. કરોડમાં)

બિન-કર આવક	૨૦૦૨-૦૩	૨૦૦૩-૦૪	૨૦૦૪-૦૫	૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અં.)
વ્યાજની આવક સહિત રાજવિત્તીય સેવાઓ	૧૭૨૭	૯૨૭	૫૦૬	૨૭૧	૬૩૮	૩૦૫
સામાન્ય સેવાઓ	૫૬૨	૨૯૮	૪૦૭	૪૦૬	૧૧૭૬	૮૨૬
સામાજિક સેવાઓ	૨૪૨	૧૯૫	૧૮૨	૨૩૫	૩૨૩	૩૪૯
આર્થિક સેવાઓ	૧૪૬૪	૧૮૫૨	૧૯૯૬	૨૪૪૧	૨૮૧૨	૩૦૨૩
બિન-કર આવક	૩૯૯૫	૩૨૭૨	૩૦૯૧	૩૩૫૩	૪૯૪૯	૪૫૦૩

સ્ત્રોત : સંબંધિત વર્ષોના વિત્તીય હિસાબો

રાજ્યની બિન-કર આવકના ઘટકો

સ્ત્રોત : સંબંધિત વર્ષોના વિત્તીય હિસાબો

વર્ષ

રૂા. ૪૯૪૯ કરોડ ંંઈ હતી જયારે આ આવકો વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ ના સુધારેલા અંદાજો સુધી થોડીક ઘટીને રૂા. ૪૫૦૩ કરોડ જેટલી થવા અંદાજ છે. બિન-કર આવકમાં આ ઘટાડો મુખ્યત્વે આર્થિક તેમજ સામાજિક સેવાઓના ઉપભોગતા દરની નીચી વસુલાત તેમજ કુડ ઓઈલ, કુદરતી ગેસ અને લીગ્નાઈટના ગેરવ્યાજબી રોયલ્ટી દરના કારણે થવા પામ્યો છે.

૪.૯ ઉપભોગતા ખર્ચમાં સુયોજિત ફેરફાર કરવા માટે રાજયે વિવિધ પગલાં લીધાં છે.

અને ઉત્પાદકતા મહત્વની પારમિતિઓ છે. સરકારી ખર્ચનું પાયાનું વર્ગીકરણ આયોજન અને આયોજન બહાર છે.

૪.૧૧ આયોજન ખર્ચમાં કોઠા ૪.૫ માં દર્શાવ્યા મુજબ ૨૦૦૨-૨૦૦૩ થી ૨૦૦૭-૨૦૦૮ (સુ.અં.) ના સમયગાળામાં ૨૭.૮૯ ટકાનો વાર્ષિક વૃદ્ધિ દરે વધારો થયો છે. એ જ સમયગાળા દરમ્યાન આયોજન બહારના ખર્ચમાં ૬.૫૪ ટકાનો ઘટાડો થયો છે.

૪.૧૨ સરકારી ખર્ચનું વધુ યોગ્ય વર્ગીકરણ એ મૂડી અને મહેસૂલી ખર્ચ છે. મૂડી ખર્ચનું સ્તર સરકારી રોકાણનું સ્તર દર્શાવે છે. જે ફક્ત સરકારી અસ્કયામતો

કોષ્ટક ૪.૫
આયોજન અને આયોજન બહારનું ખર્ચ

(રૂા. કરોડમાં)

વર્ષ	આયોજન	વાર્ષિક વૃદ્ધિ (%)	આયોજન બહાર	વાર્ષિક વૃદ્ધિ (%)	આયોજન ઈ.બી.આર.	ઈ.બી.આર. સહિતનું કુલ ખર્ચ	કુલ ખર્ચના આયોજનના ટકા
૨૦૦૨-૦૩	૪૪૫૧	-	૩૭૭૪૨	-	૯૨૦	૪૩૧૧૩	૧૦.૩૨
૨૦૦૩-૦૪	૬૮૦૮	૫૨.૯૫	૩૩૩૨૯	-૧૧.૬૯	૮૭૦	૪૧૦૦૭	૧૬.૬૦
૨૦૦૪-૦૫	૮૪૨૧	૩૭.૫૫	૨૯૬૦૮	-૧૧.૪૩	૧૦૬૯	૩૯૦૯૮	૨૧.૫૪
૨૦૦૫-૦૬	૧૧૧૧૩	૩૫.૬૬	૨૩૧૪૪	-૧૫.૦૪	૧૦૨૯	૩૫૨૮૬	૩૧.૪૯
૨૦૦૬-૦૭	૧૩૧૯૮	૩૧.૨૨	૨૬૦૨૪	-૮.૮૮	૧૫૫૧	૪૦૭૭૩	૩૨.૩૭
૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અં.)	૧૫૨૨૮	૨૭.૮૯	૨૬૯૧૪	-૬.૫૪	૧૦૦૦	૪૩૧૪૨	૩૫.૩૦

સ્ત્રોત : સંબંધિત વર્ષોના વિત્તીય હિસાબો

ઈ.બી.આર. : વધારાના અંદાજપત્રીય સ્ત્રોત

ખર્ચ

૪.૧૦ સરકારી ખર્ચ એ એક એવું સાધન છે જેના મારફત સરકાર રાજયના વિકાસ માટેના સામાજિક અને ભૌતિક માળખાકિય સેવાઓ પૂરી પાડે છે. આમ, અર્થતંત્રની વૃદ્ધિના વેગને ગતિશીલ બનાવવામાં સરકારી ખર્ચની અસરકારકતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે સરકારી ખર્ચનું કદ, પતાવટ

કોષ્ટક ૪.૬

મહેસૂલી ખર્ચ

(રૂા. કરોડમાં)

વર્ષ	મહેસૂલી ખર્ચ	વાર્ષિક વૃદ્ધિ (%)
૨૦૦૨-૦૩	૨૧૪૪૦	-
૨૦૦૩-૦૪	૨૧૯૫૪	૨.૪૦
૨૦૦૪-૦૫	૨૪૩૦૨	૬.૪૭
૨૦૦૫-૦૬	૨૫૪૬૫	૫.૯૦
૨૦૦૬-૦૭	૨૯૨૩૨	૮.૦૬
૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અં.)	૩૨૬૪૦	૮.૭૭

સ્ત્રોત : સંબંધિત વર્ષોના વિત્તીય હિસાબો

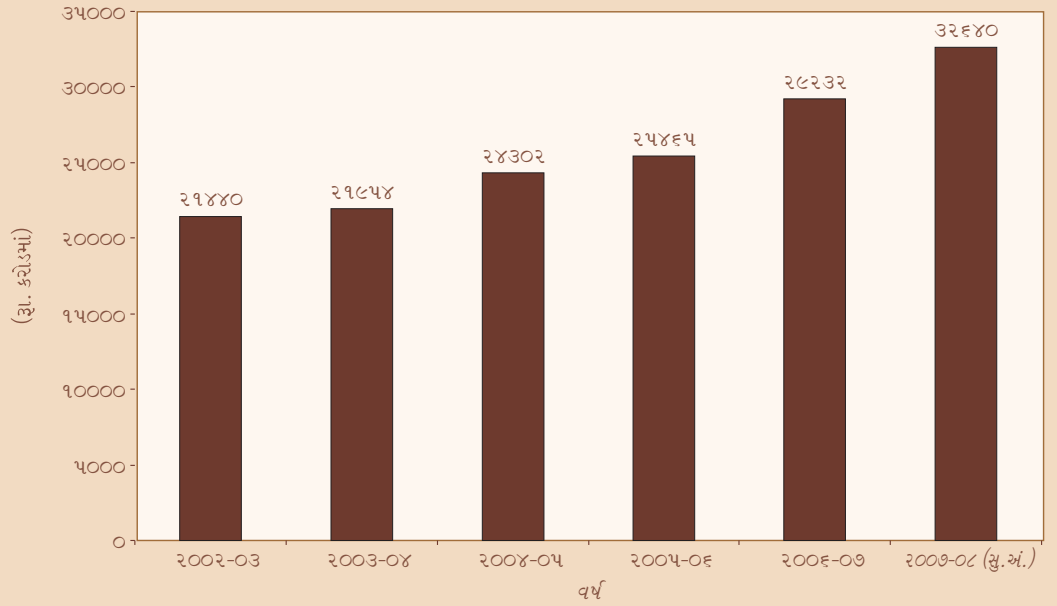
જ ઉભી નથી કરતું પરંતુ ખાનગી રોકાણને પણ ગતિશીલ બનાવે છે. મહેસૂલી ખર્ચમાં ઘટાડો કરવો અને મૂડીખર્ચમાં વધારો કરવો મહત્વનો છે.

૪.૧૩ વર્ષ ૨૦૦૨-૦૩ થી વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ (દુ.આ.) તરમિયન મહેદૂલી ખર્ચમાં વાર્ષિક ૮.૭૭ ટકાનું તરે વધરે થયે છે જયરે અંજ દમયગંળં તરમિયન

મહેદૂલી અંવકમાં વાર્ષિક ૧૪.૩૭ ટકાનું તરે વધરે નેધંયે છે. મહેસૂલી ખર્ચ એક એવું ક્ષેત્ર છે જયાં, રાજય સરકારનું ધ્યાન તેની વૃદ્ધિના ઘટાડા ઉપર કેન્દ્રીત થયેલું છે.

જેથી કરીને સાધનો, વિકાસના કામોમાં મહત્તમ રીતે વાપરી શકાય. પગાર, પેન્શન, વ્યાજ ચુકવણી અને સહાયકી મહેસૂલી ખર્ચના મુખ્ય ઘટકો છે.

મહેસૂલી ખર્ચ

૪.૧૪ સહાયકીયો

(રૂ. કરોડમાં)

વિગતો	૨૦૦૨-૦૩	૨૦૦૩-૦૪	૨૦૦૪-૦૫	૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અ.)
સહાયકીઓ પૈકી	૨૮૭૮	૩૩૧૬	૩૩૩૬	૨૭૬૧	૨૮૧૪	૩૩૭૮
ઉર્જા	૨૧૭૭	૨૪૬૧	૨૦૫૬	૨૦૫૩	૧૭૮૮	૧૭૬૭
પરિવહન	૧૪૩	૧૮૦	૩૧૦	૩૫૬	૩૫૬	૩૫૬
કૃષિ અને સહકાર	૭૬	૧૪૦	૨૩૮	૧૮૩	૧૭૫	૩૩૩
અન્ય અને નાગરિક પુરવઠો	૧૦૭	૧૭૧	૧૮૩	૧૩૮	૧૩૦	૧૩૩

સ્ત્રોત : સંબંધિત વર્ષોના વિત્તિય હિસાબો.

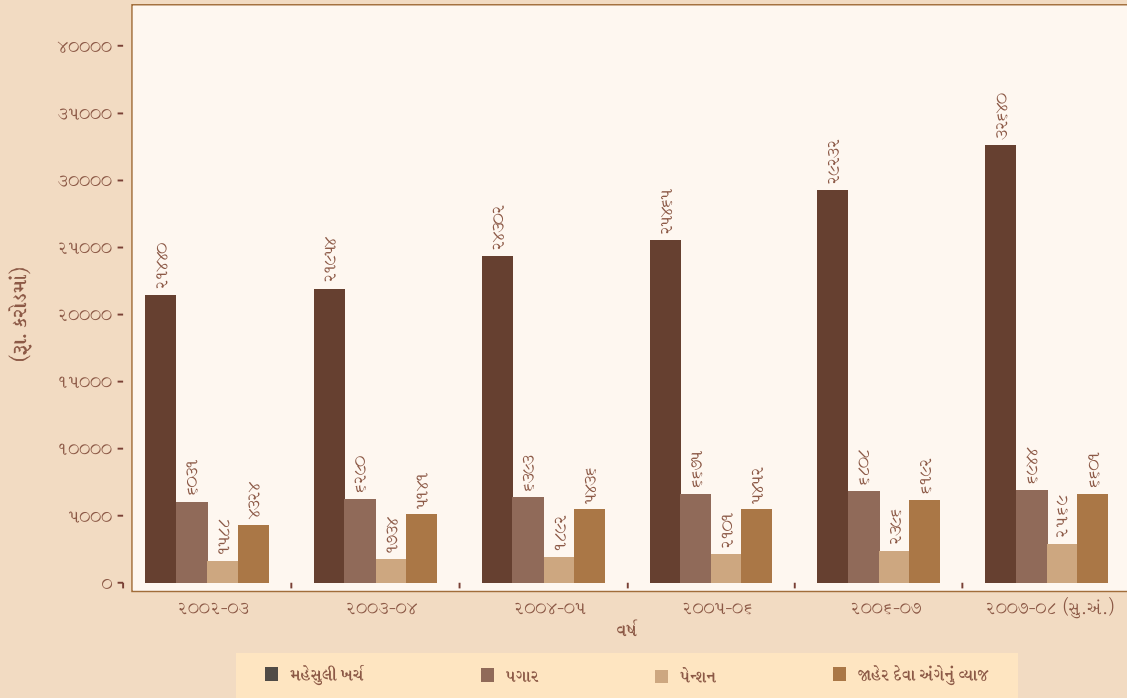
કોષ્ટક ૪.૭
મહેસુલી ખર્ચના ઘટકો

(રૂ. કરોડમાં)

વિગત	૨૦૦૨-૦૩	૨૦૦૩-૦૪	૨૦૦૪-૦૫	૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અં.)	વાર્ષિક વૃદ્ધિ (%)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
મહેસુલી ખર્ચ	૨૧૪૪૦	૨૧૯૫૪	૨૪૩૦૨	૨૫૪૬૫	૨૯૨૩૨	૩૨૬૪૦	૮.૭૭
મહેસુલી ખર્ચ પૈકી:							
પગાર	૬૦૩૧	૬૨૯૦	૬૩૯૩	૬૬૭૫	૬૮૦૮	૬૯૪૪	૨.૮૬
પેન્શન	૧૫૮૮	૧૭૩૪	૧૮૯૨	૨૧૦૧	૨૩૯૬	૨૫૬૯	૧૦.૧૦
જાહેર દેવાનું વ્યાજ	૪૩૨૪	૫૧૪૧	૫૪૩૬	૫૪૫૨	૬૧૯૨	૬૬૦૧	૮.૮૩

સ્રોત - અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.

મહેસુલી ખર્ચના ઘટકો

સ્રોત - અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડાશાસ્ત્ર નિયામકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.

જાહેર દેવું

૪.૧૫ વધી રહેલા જાહેર દેવાથી ફક્ત સુવા ૧૫૫ જ નહિ પરંતુ ઔચિત્યતાનો પ્રશ્ન પણ ઉભો થાય છે. ૩૧ મી માર્ચ, ૨૦૦૭ ના રોજ રાજ્યનું જાહેર દેવું અંદાજે કુલ રૂ. ૭૨૧૫૪ કરોડ થાય છે. જે એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનના ૨૮.૩૫ ટકા થાય છે. કુલ જાહેર દેવાના ઘટકો અંગેની વિગત નીચે કોષ્ટક ૪.૮ માં દર્શાવી છે. જાહેર દેવાના ઘટકોમાં પરિવર્તન આવ્યું જેમાં કેન્દ્ર સરકાર લોનનું પ્રમાણ ૩૧-૩-૨૦૦૫ ના ૧૯.૮૫ ટકાથી ઘટીને ૩૧-૩-૨૦૦૭ નારોજ કુલ જાહેર દેવાના ૧૫.૧૯ ટકા જેટલું થયું છે. ધ્યાનાર્કષક પરિવર્તન નાની બચત લોનના પ્રમાણમાં છે. જે ૩૧-૩-૨૦૦૫ ના રોજ ૫૨.૪૫ ટકા હતું તે ૩૧-૩-૨૦૦૭ના રોજ કુલ જાહેર દેવાના ૬૦.૯૩ ટકા બન્યું છે.

૪.૧૭ બારમા નાણાપંચે ભલામણ કરી છે કે રાજ્ય, જણાવેલ રાજ્યવિત્તીય કામગીરીની શરતો પૂરી કરે તો

કોષ્ટક ૪.૮
જાહેર દેવાના ઘટકો

(રૂ. કરોડમાં)

સ્ત્રોત/વર્ષ	૩૧ મી માર્ચ ૨૦૦૫ ના રોજ	કુલના ટકા	૩૧ મી માર્ચ ૨૦૦૬ ના રોજ	કુલના ટકા	૩૧ મી માર્ચ ૨૦૦૭ ના રોજ	કુલના ટકા
બજાર લોન + સી.પી.એસ.યુ. બોન્ડ	૧૪૨૮૬	૨૪.૮૪	૧૪૬૩૨	૨૧.૮૬	૧૪૧૮૭	૧૯.૬૬
કેન્દ્રીય લોન	૧૧૪૧૪	૧૯.૮૫	૧૧૫૨૩	૧૭.૨૨	૧૦૮૫૯	૧૫.૧૯
નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી મેળવેલી લોનો	૧૬૪૮	૨.૮૭	૨૨૭૯	૩.૪૧	૩૦૪૩	૪.૨૨
એન.એસ.એફ. લોન	૩૦૧૬૨	૫૨.૪૫	૩૮૪૯૨	૫૭.૫૧	૪૩૯૬૫	૬૦.૯૩
કુલ	૫૭૫૧૦	૧૦૦.૦૦	૬૬૯૨૬	૧૦૦.૦૦	૭૨૧૫૪	૧૦૦

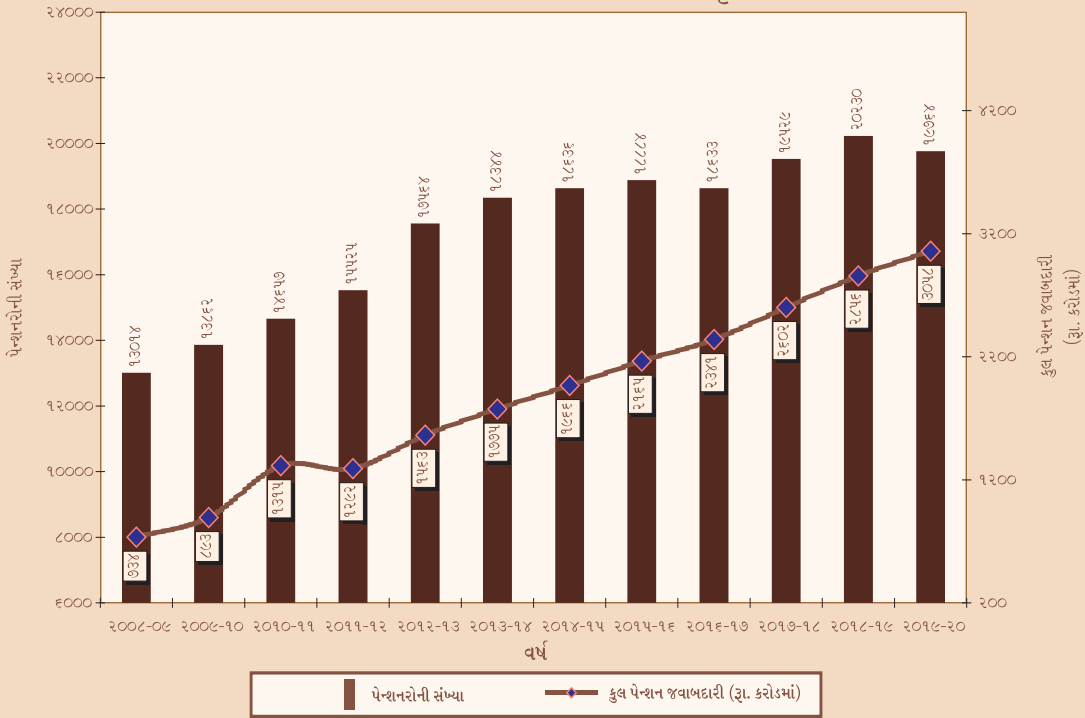
Source: Finance Department

૪.૧૬ રાજ્યના જાહેર દેવા ઉપરનો ભારીત સરેરાશ વ્યાજનો દર વર્ષ ૨૦૦૧-૦૨ ના ૧૨.૧૦ ટકાથી ઘટીને ૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અં.) અંદાજ સુધી ૯.૧૧ ટકા થવા સંભવ છે.

૨૦૦૫-૦૬ની રૂ. ૩૯૯ કરોડની મહેસુલી ખાધની સામે વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭માં રૂ. ૧૭૭૦ કરોડ જેટલી મહેસુલી પુરાંત રહેવા પામી હતી. વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ દરમિયાન રાજ્યને કુલ રૂ. ૮૪૬.૦૫ કરોડ દેવાની

માફી સ્વરૂપે મળ્યા હતા, જે પૈકી રૂ. ૩૧૫.૮૮ કરોડ સને ૨૦૦૫-૦૬ના, રૂ. ૪૭૧.૮૭ કરોડ સને ૨૦૦૬-૦૭ના અને રૂ. ૫૮.૨૮ કરોડ અગિયારમા નાણા પંચના સમયગાળા દરમિયાનના હતા.

વર્ષવાર પેન્શન જવાબદારીઓ દર્શાવતી આકૃતિ

રાજ્ય સરકારની બાકી જમીનગીરીઓ

(રૂ. લાખમાં)

અ. નં.	વિભાગનું નામ	૨૦૦૧-૦૨	૨૦૦૨-૦૩	૨૦૦૩-૦૪	૨૦૦૪-૦૫	૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧	કૃષિ અને સહકાર	૧૬૮૧૪૯ ૮.૯૮	૧૫૮૧૦૦ ૮.૩૨	૧૪૪૭૦૬ ૮.૨૧	૧૨૨૯૭૪ ૭.૮૪	૧૧૬૮૯૨ ૮.૩૦	૧૩૨૧૭૮ ૧૦.૪૧
૨	ઉદ્યોગ અને ખાણ	૯૧૨૮૦ ૪.૮૮	૮૯૨૧૩ ૪.૭૦	૮૪૮૨૪ ૪.૮૧	૭૫૪૦૦ ૪.૮૧	૭૧૯૫૯ ૫.૧૧	૭૧૯૫૯ ૫.૬૭
૩	પંચાયત અને ગ્રામ ગૃહ નિર્માણ	૧૩૬૧૨ ૦.૭૩	૧૩૭૧૬ ૦.૭૨	૧૪૦૨૧ ૦.૮૦	૩૪૩ ૦.૦૨	૩૪૯ ૦.૦૨	૩૪૯ ૦.૦૩
૪	શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ	૭૭૮૯૫ ૪.૧૬	૭૮૦૫૯ ૪.૧૧	૫૫૬૮૯ ૩.૧૬	૨૮૮૪૦ ૧.૮૪	૨૮૮૩૦ ૨.૦૫	૨૮૭૫૮ ૨.૨૬
૫	બંદરો અને વાહન વ્યવહાર	૬૩૦ ૦.૦૩	૩૫ (N)	૩૦ (N)	૩૦ (N)	૩૪૨૪૬ ૨.૪૩	૩૧ (N)
૬	નર્મદા અને પાણી પુરવઠા	૬૬૪૫૮૭ ૩૫.૪૯	૬૮૭૭૦૭ ૩૬.૧૯	૬૫૩૫૮૩ ૩૭.૦૮	૬૩૮૪૭૪ ૪૦.૭૧	૬૬૬૧૪૩ ૪૭.૩૧	૬૩૫૦૨૧ ૫૦.૦૦
૭	ગૃહ	૬૪૪૧૧ ૩.૪૪	૬૪૪૧૧ ૩.૩૯	૬૪૪૧૧ ૩.૬૫	૫૮૬૩૯ ૩.૭૪	૯૨૩ ૦.૦૭	૩૫૧૩૯ ૨.૭૭
૮	ઉર્જા અને પેટ્રોકેમિકલ	૭૨૩૩૨૭ ૩૮.૬૩	૭૩૭૭૧૧ ૩૮.૮૨	૭૧૮૬૪૭ ૪૦.૭૮	૬૨૬૯૧૪ ૩૯.૯૭	૪૭૪૨૬૪ ૩૩.૬૯	૩૫૨૩૦૭ ૨૭.૭૪
૯	વન અને પર્યાવરણ	૮૨૦ ૦.૦૪	૮૨૦ ૦.૦૪	૮૨૦ ૦.૦૫	૮૨૦ ૦.૦૫	૮૨૦ ૦.૦૬	૮૨૦ ૦.૦૬
૧૦	અન્ન, પુરવઠા અને ગ્રાહકોની બાબતો	૩૦૦ ૦.૦૨	૦ ૦	૦ ૦	૦ ૦	૦ ૦	૦ ૦
૧૧	સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા વિભાગ	૧૨૬૭૬ ૦.૬૮	૧૫૬૭૪ ૦.૮૨	૧૨૭૦૯ ૦.૭૨	૧૨૮૦૯ ૦.૮૨	૧૦૪૯૦ ૦.૭૫	૧૦૪૯૦ ૦.૮૩
૧૨	આદિજાતિ કલ્યાણ	૦ ૦	૦ ૦	૨૪૯૨ ૦.૧૪	૨૪૯૨ ૦.૧૬	૨૪૯૨ ૦.૧૮	૨૪૯૨ ૦.૨૦
૧૩	મહિલા અને બાળ વિકાસ	૦ ૦	૦ ૦	૧૦૦ ૦.૦૧	૧૦૦ ૦.૦૧	૧૦૦ ૦.૦૧	૧૦૦ ૦.૦૧
૧૪	માર્ગ અને મકાન	૧૦૪૨૨ ૦.૫૬	૧૦૪૨૨ ૦.૫૫	૧૦૪૨૨ ૦.૫૯	૪૨૨ ૦.૦૩	૪૨૨ ૦.૦૩	૪૨૨ ૦.૦૩
૧૫	સામાન્ય વહિવટ વિભાગ	૪૪૨૩૧ ૨.૩૬	૪૪૨૩૧ ૨.૩૩	૦ ૦	૦ ૦	૦ ૦	૦ ૦
	કુલ જમીનગીરી	૧૮૭૨૩૪૦	૧૮૦૦૦૯૯	૧૭૬૨૪૫૪	૧૫૬૮૩૫૭	૧૪૦૭૯૩૦	૧૨૭૦૦૬૬

નોંધ : લાલ રંગમાં રહેલા આકાંઓ કુલ બાકી જમીનગીરીની ટકાવારી દર્શાવે છે.

(N) : નહિવત

સ્રેસ : નંણં વિભાંગ

મધ્યમ મુદતીય રાજવિત્તીય નીતિવિષયક નિવેદન

ફોર્મ - ૬-૧
(જુઓ નિયમ - ૪)
મધ્યમ મુદતીય રાજવિત્તીય નીતિ વિષયક નિવેદન
ક. રાજવિત્તીય નિર્દેશકો - પરિવર્તનશીલ લક્ષ્યાંકો.

	બાબત	આગળનું વર્ષ		ચાલુ વર્ષના	ચાલુ વર્ષના	આગામી	પછીના બે વર્ષના	
		૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭	અંદાજો	સુધારેલા અંદાજો	વર્ષના અંદાજો	લક્ષ્યાંકો	લક્ષ્યાંકો
(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)	(૬)	(૭)	(૮)	(૯)
૧	મહેસુલી ખાધ (રૂ. કરોડમાં)	-૩૮૮	૧૭૭૦	૧૬૫૧	૨૩૪૦	૫૨	૧૨૦૦	૧૫૦૦
૨	રાજવિત્તીય ખાધ (રૂ. કરોડમાં)	-૬૨૭૦	-૫૬૪૮	-૫૮૮૪	-૫૧૦૨	-૭૭૬૭	-૮૬૧૮	-૧૧૧૨૮
૩	જાહેર દેવુ (રૂ. કરોડમાં)	૬૬૮૨૬	૭૨૧૫૪	૭૮૭૫૩	૭૮૮૭૫	૮૬૭૪૨	૮૬૩૬૦	૧૦૭૪૮૮
૪	રાજ્યનું એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન (રૂ. કરોડમાં)	૨૧૮૭૮૦ (કા.)	૨૫૪૫૩૩ (ઝ)	૨૭૮૦૧૪*	૨૮૨૭૧૨*	૩૩૬૬૧૮*	૩૮૭૧૧૨*	૪૪૫૧૭૮*
૫	રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનની ટકાવારી પ્રમાણે રાજવિત્તીય ખાધ	૨.૮૫	૨.૨૨	૨.૧૬	૧.૭૪	૨.૩૧	૨.૪૮	૨.૫૦
૬	રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનની ટકાવારી પ્રમાણે જાહેર દેવુ	૩૦.૪૫	૨૮.૩૫	૨૮.૩૩	૨૬.૮૮	૨૫.૭૭	૨૪.૮૮	૨૪.૧૫
૭	બાકી સરકારી બાંહેધરી (રૂ. કરોડમાં)	૧૪૦૭૮	૧૨૭૦૧	૧૨૭૦૧	૧૨૭૦૧	૧૫૦૦૦**	૧૫૦૦૦**	૧૫૦૦૦**

સ્રોત : સંબંધિત વર્ષોના નાણાંકિય હિસાબો, અગીયારમી પંચવર્ષિય યોજનાના અંદાજો.

કા. = કામચલાઉ અંદાજ   અ.આ. = અગ્રીમ અંદાજ

*: રાજ્યનું અનુમાનીત કુલ ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન - ૧૫% ના અંદાજિત વાર્ષિક વધારાને આધારે

** : નવી બાંધકરી અન્ય બાંધકરી રદ થવાની જગ્યાએ આપવામાં આવશે અને તે કુલ રૂ. ૧૫,૦૦૦/- કરોડની મર્યાદામાં અપાશે.

*રાજ્યના એકંદરે ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનના અંદાજો ૧૫% ના વૃદ્ધિદર પ્રમાણે ચાલુ ભાવો પ્રમાણે (૧૮૮૮-૨૦૦૦ શ્રેણી)

ખ. રાજવિત્તીય સૂચકોનું સમર્થન કરતી ધારણાઓ :

૧. મહેસુલી આવક : મહેસુલી આવકમાં કરવેરા દ્વારા પ્રાપ્ત થતી આવક અને કરવેરા સિવાયની આવકનો સમાવેશ થાય છે. કરવેરા અને બિન-કરવેરા સંબંધી આવકનો એક ભાગ કેન્દ્ર સરકાર તરફથી પ્રાપ્ત થાય છે.

ક. કરવેરા સંબંધી આવક: કરવેરા સંબંધી આવકમાં રાજ્યના પોતાના કરવેરાથી થતી આવક અને કેન્દ્રીય કરવેરાની કરવામાં આવતી વહેંચણીનો સમાવેશ થાય છે. ૨૦૦૬-૦૭ ના વર્ષમાં રાજ્યના પોતાના કરવેરામાંથી કરેલી આવક રૂ. ૧૮૪૬૫ કરોડ હતી અને તે છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં વાર્ષિક ૧૪.૧૮ ટકાના દરે વધતી રહી છે. ૨૦૦૭-૦૮ના નાણાકીય વર્ષ માટેના સુધારેલા અંદાજ મુજબ કરવેરામાંથી થતી આવક રૂ. ૨૧૪૭૩ કરોડ જેટલી હશે. જે ગત વર્ષની તુલનામાં ૧૬.૨૯ ટકાની વૃદ્ધિ દર્શાવે છે. આમ છતાં, આગામી વર્ષોમાં તે ૧૦.૧ ટકાના દરે વૃદ્ધિ પામશે એવું ૨૦૦૬-૦૭ (આધાર વર્ષ)ના બજેટ અંદાજો પરથી ધારવામાં આવ્યું છે.

ખ. કરવેરા સિવાયની આવક: કરવેરા સિવાયની આવકમાં રાજ્યની પોતાની કરવેરા સિવાયની આવક તેમજ કેન્દ્ર સરકાર તરફથી મળતા આયોજ તેમજ આયોજન બહાર હેઠળના અનુદાનોનો સમાવેશ થાય છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૫-૦૬માં રાજ્યની પોતાની કરવેરા સિવાયની આવક રૂ. ૩૩૫૩ કરોડ હતી, જેની તુલનામાં ૨૦૦૬-૦૭ ના વર્ષ રાજ્યની પોતાની કરવેરા સિવાયની આવક રૂ. ૪૪૮૪૯ કરોડ થઈ હતી. જે વર્ષ દરમિયાન ૪૮ ટકાની જંગી વૃદ્ધિ દર્શાવે છે. આમ છતાં, ૨૦૦૫-૦૬ના આધાર વર્ષથી તેમા ૬.૯ ટકાની વૃદ્ધિ થતી રહેવાની ધારણા છે. ૨૦૦૬-૦૭ના નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન કેન્દ્ર સરકાર

તરફથી મળેલા અનુદાનનોની રકમ રૂ. ૩૧૬૩ કરોડ જેટલી હતી અને બાહ્ય સહાયથી ચાલતી પરિયોજનાઓ પૂરી થવાને કારણે તેમાં ઘટાડો થવાથી સંભાવના છે. બાહ્ય સહાયથી શરૂ થનારી નવી પરિયોજનાઓ કેન્દ્રીય સહાય વિના શરૂ કરવામાં આવશે.

૨. મૂડી આવક : ૨૦૦૬-૦૭ના નાણાકીય વર્ષમાં મૂડી આવક રૂ. ૭૭૪૯ કરોડ હતી જ્યારે મૂડીખર્ચ રૂ. ૯૯૯૦ કરોડ હતું. એકંદરે દેવું, ગુજરાત રાજવિત્તીય જવાબદારી અધિનિયમ, ૨૦૦૫માં વિચારવામાં આવેલા વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯ના વર્ષ સુધીમાં હાંસલ કરવાના રાજવિત્તીય લક્ષ્યાંકોને ધ્યાનમાં રાખીને ગણવામાં આવ્યું છે. રાજ્ય એ દેવાં એકત્રીકરણ અને રાહત સુવિધા (ડી.સી.આર.એફ.) યોજનાની શરતોનું પાલન કરવાનું રહેશે અને તેથી દેવા એકત્રીકરણ અને દેવું માંડવાળ કરવા સંબંધી લાભોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે. આ સમયગાળા દરમિયાન કરવાની થતી તમામપરત ચુકવણીઓ હિસાબે લેવામાં આવી છે. જુદા જુદા સ્ત્રોતો તરફથી ઉપલબ્ધ થનારી લોન અને તે અંગેના વ્યાજદરના આધારે નવી લોનો માટેનો પોર્ટફોલિયો વાર્ષિક ધોરણે નક્કી કરવામાં આવશે.

ક. વધારાની કેન્દ્રીય સહાય રૂપે કેન્દ્ર તરફથી પ્રાપ્ત થનારી લોન અને પેશગીઓ: ૧૨માં નાણાપંચની ભલામણો આધારે ભારત સરકારે બાહ્ય સહાયથી ચાલતી ચાલુ પરિયોજનાઓ સિવાયના કિસ્સાઓમાં રાજ્યોને આયોજન હેઠળની લોન આપવાનું ૨૦૦૫-૦૬ના નાણાકીય વર્ષથી બંધ કર્યું છે. તેથી મધ્યમમુદતના રાજવિત્તીય નીતિ અન્વયેના પ્રેક્ષણોમાં તેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી.

ખ. એન.એસ.એસ.એફ.ને આપવામાં આવેલી ખાસ જામીનગીરીઓ: માર્ચ ૨૦૦૭ના અંત સુધીમાં, કુલ જાહેર દેવાનાં ૬૦.૯૩ ટકા સાથે એન.એસ.એસ.એફ.ની લોનનો હિસ્સો મુખ્ય રહ્યો

છે. આમ છતાં તેનું મહત્ત્વ ઘટવાનું શરૂ થયું છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ દરમિયાન રાજ્યની જવાબદારીઓના માળખામાં અને ઢાંચામાં મોટું પરીવર્તન આવ્યું છે. આ રાજવિત્તીય સમયગાળા દરમિયાન આ સ્ત્રોતમાંથી પ્રાપ્ત થતાં નાણાપ્રવાહ લગભગ અટકી ગયો છે અને હવે બજારમાંથી લેવામાં આવતું કરજ ખાધ - નાણાવ્યવસ્થાના સૌથી મોટાં સ્ત્રોત તરીકે ઉભરી આવે એવી અપેક્ષા છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭માં એન.એસ.એસ.એફ. તરફથી કુલ રૂ. ૫૭૭૫ કરોડની લોન પ્રાપ્ત થઈ હતી જેની તુલનામાં વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ દરમિયાન એન.એસ.એસ.એફ. તરફથી કુલ રૂ. ૮૫૦ કરોડની લોન પ્રાપ્ત થઈ છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮માં એન.એસ.એસ.એફ. તરફથી લોનમાં થયેલ વધુ કરજ મેળવ્યું છે. એન.એસ.એસ.એફ. તરફથી મળતી લોન ૮.૫ ટકાના વ્યાજદર વાળી લોન સામે ખુલ્લા બજારમાંથી મળતી લોન ઉપરનો વ્યાજદર ૮.૧૧ ટકા હોવાથી રાજ્ય સરકારને વ્યાજની ઘણી મોટી બચત થઈ છે.

મુક્ત બજારમાંથી લેવામાં આવતું કરજ એન.એસ.એસ.એફ તરફથી મળતી લોનમાં થયેલા ઘટાડાને પહોંચી વળવા તેમજ મુક્ત બજારમાંથી મળતી લોન પર ઓછું વ્યાજ ચુકવવું પડતું હોવાને કારણે રાજ્ય સરકાર હવે મુક્ત બજારમાંથી વધુને વધુ લોન મેળવી રહી છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ માટેના સુધારેલા અંદાજો મુજબ ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં રાજ્ય સરકાર રૂ. ૬૪૧૫ કરોડનું કરજ મેળવે તેવો અંદાજ છે. અત્રે એ નોંધવું પણ મહત્ત્વનું છે કે આ હરાજીઓથી રાજ્ય સરકાર કોઈપણ પ્રકારની જવાબદારીઓ વિના સૌથી વધુ સ્પર્ધાત્મક દરે કરજ મેળવી શકી છે.

ઘ. લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત : વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ ના હિસાબો મુજબ રૂ. ૪૨૪૧ કરોડની લોન અને પેશગીઓની વસૂલાત બાકી હતી. ૨૦૦૬-૦૭ના

બજેટ અંદાજોના આધારે એવું અનુમાન કરવામાં આવ્યું છે કે બાકી લોન અને પેશગીઓની વસૂલાતમાં સરેરાશ વાર્ષિક વૃદ્ધિ દરના ૧૦ ટકાના દરે વધારો થશે.

ચ. નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી લેવામાં આવતું કરજ નાબાર્ડ, હુડકો, એલઆઈસી. જેવી સંસ્થાઓ પાસેથી લેવામાં આવતી લોન પરિયોજના આધારિત હોય છે અને તે એકંદરે મેળવવામાં આવતી લોનના ભાગરૂપ હોય છે. વાટાઘાટ દ્વારા મેળવવામાં આવતી એટલે કે નાબાર્ડ હુડકો અને અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી મેળવવામાં આવતી નાણા સહાય એ ખાધ નાણા વ્યવસ્થાનો બીજો એક સ્ત્રોત છે ખાસ કરીને નાબાર્ડ તરફથી મળતું ગ્રામીણ આધાર માળખાકીય વિકાસ ભંડોળ ૬.૫ ટકાના વ્યાજ દરે પ્રાપ્ત થાય છે અને તે લોન મેળવવા માટેનો સૌથી સસ્તો સ્ત્રોત છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ દરમિયાન માત્ર રૂ. ૫૧૬ કરોડની ફાળવણી સામે રાજ્ય સરકારે આ સ્ત્રોતમાંથી રૂ. ૮૭૮ કરોડનું કરજ મેળવ્યું છે. જે દર્શાવે છે કે રાજ્ય આ સ્ત્રોત પાસેથી શક્ય એટલી વધુ લોન મેળવી રહ્યું છે. અંદાજપત્ર દ્વારા કરવામાં આવતી નાણા વ્યવસ્થા માટે જરૂરી ભંડોળ મેળવવા અંગેનું ખર્ચ ઘટાડવા માટે રાજ્ય સરકાર આ વ્યૂહ રચના આગળ ધપાવવાનો ઈરાદો ધરાવે છે.

છ. અન્ય પ્રાપ્તિઓ (ચોખ્ખી) કર્મચારીઓનો વીમો, ભવિષ્યનિધિ વગેરે : રાજ્યના એકત્રિત નિધિ સિવાયના બહારના જાહેરખાતામાંથી કરજ મેળવવા માટેનો આ એક સંભવિત સ્ત્રોત છે. છેલ્લા ઉપાય તરીકે, લોનમાં પડતી ઘટ પૂરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરવાનો છે. અન્ય સ્ત્રોત પાસેથી ઉપલબ્ધ કરજ અને રાજવિત્તીય ખાધની પરિમિતિઓની મર્યાદામાં રહીને મૂડી ખર્ચ જોગવાઈ કરવા માટેની જરૂરિયાત વચ્ચે જ્યારે પણ તફાવત ઉભો થાય ત્યારે જાહેર ખાતામાંથી લેવામાં આવેલી લોનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આમ છતાં, ૨૦૦૫-૦૬ના વર્ષ

પછી આ સ્ત્રોતમાંથી કોઈ આવક ન થઈ હોવાનું માનવામાં આવે છે.

૩. કુલખર્ચ: કુલખર્ચને મહેસૂલ અને મૂડી હિસાબમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. મહેસૂલ હિસાબમાં આયોજન અને આયોજન બહાર હેઠળના ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે. ૨૦૦૬-૦૭ના વર્ષથી આયોજન હેઠળના મહેસૂલી ખર્ચમાં ૭.૦૦% ના દરે વધારો થવાની સંભાવના છે અને આયોજન બહાર હેઠળના મહેસૂલી ખર્ચમાં ૪.૯% ના દરે વધારો થવાની સંભાવના છે. આ પ્રક્ષેપણોમાં ડી.સી.આર.એફ. યોજના હેઠળની વ્યાજરાહતનો સમાવેશ થાય છે.

ક. મહેસૂલ હિસાબ: મહેસૂલ હિસાબમાં મુખ્યત્વે પગારો, પેન્શન, વ્યાજુકી ચુકવણીઓ અને સહાયકીઓનો સમાવેશ થાય છે.

૧. વ્યાજુકી ચુકવણીઓ: ૨૦૦૬-૦૭ના વર્ષ માટે કરજ મેળવવા પાછળ ૯.૨૨ ટકા જેટલું સરેરાશ ખર્ચ કરવામાં આવ્યું હતું. ૨૦૦૭-૦૮માં તે ઘટીને ૯.૧૧ ટકા જેટલું થવાનો અંદાજ છે. આગામી વર્ષોમાં બજારમાંથી વધુ પ્રમાણમાં મેળવવામાં આવનારી લોન અને તેના માફકરસના વ્યાજદરને કારણે વ્યાજ અંગેનું એકંદર ખર્ચ ઘટવાની અપેક્ષા છે અને તેથી અમારા પ્રક્ષેપણમાં વ્યાજ અંગેનું ખર્ચ એટલા પ્રમાણમાં જ ધારવામાં આવ્યું છે.

૨. મહત્વની પ્રત્યક્ષ સહાયકીઓ: સામાન્ય સહાયકીઓ નહિવત વધારો થવાની સંભાવના છે. વીજ સંબંધી સહાયકી જી.યુ.વી.એન.એલ.ના નાણાકીય પુનર્ગઠન કાર્યક્રમમાં સૈદ્ધાંતિક રીતે કરવામાં આવેલા સ્વીકાર મુજબ રહેશે.

૩. પગારો: વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮થી પગારોમાં ૨.૮-૩ ટકાના દરે વધારો થવાની સંભાવના છે.

૪. પેન્શન : રાજ્યસરકાર દ્વારા નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ માટે અને તે પછી વર્ષો માટે રાજ્ય સરકારે કરેલી ગણતરી મુજબ પેન્શનમાં વાસ્તવિક

વૃદ્ધિ દરે વધારો થવાની સંભાવના છે.

ખ. મૂડી હિસાબ

૧. મૂડી ખર્ચ જોગવાઈ: મૂડી ખર્ચ જોગવાઈમાં વાર્ષિક સરેરાશ ૮ થી ૧૦ ટકાના દરે વધારો થવાની સંભાવના છે.

૨. લોન અને પેશગીઓની વહેંચણી : ૨૦૦૭-૦૮ના વર્ષથી ૧૦ ટકાના દરે વધારો થવાની સંભાવના છે.

૩. રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનમાં વૃદ્ધિ: રાજ્યની નાણા વ્યવસ્થામાં રાજ્યનું એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન એ એક મહત્વનું વધઘટ પાત્ર પરિબળ છે. જે કરવેરા લાદવાની રાજ્યની ક્ષમતા નક્કી કરે છે અને તેથી વ્યાપક રીતે જોતાં તે અંદાજપત્રનું કદ નક્કી કરે છે. એક નિર્ધારિત અંતરાલમાં રાજવિત્તીય કામગીરીનું તુલનાત્મક મૂલ્યાંકન કરવા માટે તમામ રાજવિત્તીય પરિમિતીઓને રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનના ગુણોત્તરમાં રજૂ કરવામાં આવે છે. ચાલુ કિંમતોએ રાજ્યનું એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન ૨૦૦૫-૦૬ના વર્ષમાં રૂા. ૨૧૯૭૮૦ કરોડની તુલનામાં ૨૦૦૬-૦૭ના વર્ષમાં રૂા. ૨૫૪૫૩૩ કરોડ થયું હોવાનો અંદાજ છે જે વર્ષ દરમિયાન ૧૫.૮૧ ટકાનો વધારો દર્શાવે છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૧-૦૨ થી શરૂ કરીને છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનમાં ચાલુ કિંમતોએ ૧૫.૫૫ ટકાનો વાર્ષિક વધારો નોંધાયો છે. અચળ (૧૯૯૯-૨૦૦૦) કિંમતોએ ઉત્પાદનના પડતર ખર્ચે (ફિક્સર કોસ્ટ) મુજબ રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનમાં, ૨૦૦૧-૦૨ના વર્ષથી શરૂ કરીને છેલ્લા પાંચ વર્ષો દરમિયાન ૧૦.૪૦ ટકાનો વધારો થયો છે. આમ છતાં ઓછામાં ઓછો અંદાજ બાંધીએ તો પણ ધારણા મુજબ આગામી બે વર્ષોમાં ચાલુ કિંમતોએ રાજ્યનું એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન ૧૫ ટકાના દરે વધવાની સંભાવના છે.

ગા. દેવાની નભાઉક્ષમતા નક્કી કરવી

૧. સામાન્યતઃ આવક અને ખર્ચ વચ્ચેનું અને વિશેષતઃ મહેસૂલી આવક અને ખર્ચ વચ્ચેનું સંતુલન રાજ્યની પોતાની કરસંબંધી આવક સ્થિર ગતિએ વધી રહી છે અને તેના પોતાના કરવેરા એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનનો ગુણોત્તર, જે ૨૦૦૨-૦૩માં ૬.૭૩ હતો તે વધીને ૨૦૦૬-૦૭માં ૭.૫૪ થયો છે. રાજ્ય સરકારની કુલ મહેસૂલી આવક જે ૨૦૦૨-૦૩માં રૂ. ૧૭૮૭૫.૩૩ કરોડ હતી તે વધીને ૨૦૦૬-૦૭માં રૂ. ૩૧૦૦૨ કરોડ થઈ હતી; જે ૧૧.૨૫ ટકાનો વાર્ષિક વધારો દર્શાવે છે. જ્યારે તેની પોતાની કરવેરાની આવક વાર્ષિક ૧૪.૧૮ ટકાના દરે વધી છે. ૨૦૦૭-૦૮ના બજેટ અંદાજોની સરખામણીમાં ૨૦૦૭-૦૮ માટેના મહેસૂલી ખર્ચનો ઝોક રાજ્ય સરકારના મહેસૂલ હિસાબમાં સુધારો દર્શાવે છે. જે મુખ્યત્વે રાજ્યની પોતાની કરવેરામાંથી થતી આવકમાં વધારાને કારણે તેમજ કેન્દ્રીય કરવેરામાંથી મળતા હિસ્સાને કારણે છે. જેનાથી મહેસૂલી ખર્ચમાં થયેલા વધારાને પહોંચી વળી શકાયું છે. અધિનિયમમાં વિચારાયેલ મહેસૂલી ખાદ્ય અને રાજવિત્તીય ખાદ્યનો લક્ષ્યાંક સિદ્ધ કરવા માટે, સામાન્યતઃ કુલ ખર્ચ અને વિશેષતઃ મહેસૂલી ખર્ચ કરતાં ઝડતી દરે મહેસૂલી આવક વધારવી જરૂરી છે. ૨૦૦૬-૦૭ના નાણાકીય વર્ષમાં રાજ્યની નાણા-વ્યવસ્થામાં મહેસૂલી પુરાંત નોંધાઈ હતી અને સતત બીજા વર્ષે પણ મહેસૂલ પુરાંત નોંધવાનું ચાલુ છે. રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનમાં વધારો અને

રાજ્યના સંપૂર્ણ આર્થિક વિકાસમાં તૃતીય ક્ષેત્રના મોટા ફાળાને ધ્યાનમાં લેતા વધુ સુધારણાને અવકાશ છે ત્યારે એકંદર કરવેરામાં રાજ્યના આબકારી શુલ્કનો ફાળો, તેના સમકક્ષ રાજ્યોની સરખામણીમાં ઘણો ઓછો છે. આ મુખ્યત્વે ગુજરાત રાજ્યમાં નશાબંધીની નીતિને કારણે છે. અન્ય રાજ્ય સરકારોને નાશાબંધીની નીતિ ન હોવાને કારણે મળતું આબકારી મહેસૂલ ગુજરાત રાજ્યને પ્રાપ્ત થતું નથી.

રાજ્ય સરકારે કર/શુલ્કના માળખાનું સુયોજન કરવામાં પહેલ કરી છે. જેનાથી તંત્ર-વ્યવસ્થા સરળ બની છે એટલું જ નહિ પરંતુ કર સંબંધી અનુપાલન સાથે આર્થિક લેવડદેવડો પણ વધી છે. અને કરવેરા ચૂકવવાનું પ્રમાણ પણ વધ્યું છે ખાસ કરીને, સ્ટેમ્પ-શુલ્ક અને મિલકત નોંધણી / સ્થાવર મિલકતની લેવડદેવડના ક્ષેત્રમાં દરનું સુયોજન અને પાયાની ગણતરી પદ્ધતિને અનુસરીને, એકંદર વસૂલાતમાં નોંધપાત્ર સુધારો થયો છે.

કરવેરા સિવાયની આવક રાજ્ય સરકારના કુલ મહેસૂલના ફક્ત ૧૨% થી ૧૫% જેટલી છે. રાજ્ય સરકારની આર્થિક, સામાજિક અને સામાન્ય સેવાઓ અંગેનું ખર્ચ ઘણું વધારે છે. પરંતુ આ સેવાઓમાંથી થતી વસૂલાત નહિવત્ છે. આ મુખ્યત્વે, લોકોને પૂરી પાડવામાં આવતી આર્થિક અને સામાજિક સેવાઓમાંથી નબળી ખર્ચ વસૂલાત, જાહેરક્ષેત્રના ઉપક્રમોની નબળી નફાકારકતા, સ્થાનિક સંસ્થાઓ સહકારી મંડળીઓ અને અન્ય પાસેથી ઓછા વ્યાજની

વસૂલાત, ફૂડ ઑઈલ, કુદરતી ગેસ અને લિગ્નાઈટ કોલસા વગેરે પર રોયલ્ટીના અવાસ્તવિક ઊંચા દરો વગેરેને કારણે છે.

દેવાની નભાઉક્ષમતા

દેવાની નભાઉક્ષમતાને લગતો મહત્વનો પ્રશ્ન રાજ્ય સરકારની પોતાની દેવાની જવાબદારી પૂરી પાડવાની ક્ષમતા સાથે સંબંધિત છે. છેલ્લાં કેટલાક વર્ષોમાં મોટા પ્રમાણમાં મહેસૂલી ખાધને પરિણામે રાજવિત્તીય ખાધ વધી છે અને દેવું ઉત્તરોત્તર વધતું ગયું છે જેને પરિણામે મોટા ભાગની રાજ્ય સરકારો માટે ખાધ દેવું, દેવાની ચૂકવણીનું એક વિષયક ઉભું થયું છે. રાજ્યનું એકંદર જાહેર દેવું જે માર્ચ, ૨૦૦૬ અંતે રૂ. ૬૬૯૨૬ કરોડ હતું તેની સરખામણીમાં માર્ચ ૨૦૦૭ના અંતે આ દેવી વધીને રૂ. ૭૨૧૫૪ કરોડ થયું છે. આમ છતાં, આ લોનો પર સરેરાશ વ્યાજનો દર જે આ સમય દરમિયાન ૯.૪૮ ટકા હતો તે ઘટીને ૯.૨૨ ટકા થયો છે. એવું જણાયું છે કે ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં ભારિત (weighted) સરેરાશ દર વધુ ઘટીને ૯.૧૧ ટકા થયો છે. ૩૧ મી માર્ચ, ૨૦૦૪ પહેલા લીધેલી અને ૩૧મી માર્ચ, ૨૦૦૫ના રોજ બાકી રહેલી અને બજારમાંથી ઉછીના લીધેલા નાણાં વધતા જતા હિસ્સા માટે ૭.૫ ટકા લેખે રાજ્ય સરકારને મળતી કેન્દ્રીય લોનોના એકત્રિકરણને કારણે આમ થયું હતું. એકંદરે રાજ્યે રૂ. ૯૪૩૮ કરોડની કેન્દ્રીય લોન એકત્રિત કરી હતી પરિણામે રાજ્ય સરકારને વ્યાજની નહિવત્ બચત થઈ હતી. સંસ્થાગત ફેરફાર માટે લેવામાં આવેલા મહત્વના પગલામાં, રાજવિત્તીય શિસ્તને કાનૂની રીતે

બંધનકર્તા બનાવવાની પ્રક્રિયા માટે એફ.આર.એલ. ઘડવો, બાંધકારની અધિકતમ મર્યાદા દાખલ કરવી એકત્રિત રૂબત નિધિ અને બાંધકારી ફેડણી નિધીમાં ભાગીદારીનો સમાવેશ થાય છે. એ નોંધપાત્ર છે કે રાજ્ય સરકારે દેવા અને રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનના ગુણોત્તર તેમજ રાજ્યની બાંધકારીઓ પર મર્યાદાઓ પર મર્યાદા લાદતી જોગવાઈઓનો સમાવેશ કર્યો છે. રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનમાં નજીવા દરે થયેલી વૃદ્ધિ અને દેવા સ્ટોક પરના વ્યાજનો નજીવો વૃદ્ધિદર સરખો છે એ જોતાં રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનના ગુણોત્તરમાં દેવું સ્થાયી રહે એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે પ્રાથમિક પુરાંત ઉભી કરવી એ એક જરૂરી શરત છે પ્રાથમિક ખાધ ઉભી થઈ હોય એવી પરિસ્થિતિમાં દેવાના સ્થિરીકરણ માટે એ જરૂરી છે કે એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનમાં થયેલો વધારો દેવા સ્ટોક પરના વ્યાજના નજીવા દર કરતા વધુ હોય આ સંદર્ભમાં એ નોંધવું મહત્વનું છે કે ગુજરાતના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનમાં છેલ્લા પાંચ વર્ષ દરમિયાન સરેરાશ ૧૨.૮૮ ટકાના દરે વધારો થયો છે. જ્યારે દેવા સ્ટોક અંગેના વ્યાજનો નજીવો દર સ્થિર રીતે ઘટીને માર્ચ, ૨૦૦૭ના અંતે ૯.૨૨ ટકા થયો છે.

દેવા એકત્રીકરણ અને રાહત

ટી.એફ.સી.એફ. રાજ્ય સરકારે માટે દેવાં એકત્રીકરણ અને રાહત સુવિધા (ડી.સી.આર.એફ.) હેઠળ કેન્દ્ર સરકારની લોનોના એકત્રીકરણ માટે એક દેવા રાહત પેકેજ રજૂ કર્યું છે ડી.સી.આર.એફ.ના બે ઘટકો છે. (૧) તમામ રાજ્યોને લાગુ પડતી દેવા

રાહત માટેની સામાન્ય યોજના અને (૨) ૨૦૦૮-૦૯ સુધીમાં મહેસૂલ સંતુલન હાંસલ કરવા માટે પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવાના હેતુથી રાજવિત્તીય કામગીરી સાથે જોડાયેલી માંડવાળ યોજના ડી.સી.આર.એફ.નો લાભ મેળવવા માટે એફ.આર.એલ. ઘડવો છે તેમજ ૨૦૦૪-૦૫ પછીના દરેક વર્ષ મહેસૂલી ખાધમાં તે વર્ષ જેટલો ઘટાડો કરવો તેમજ જી.એફ.ડી.ને તે સ્તરે નિયંત્રિત કરવી અનિવાર્ય છે. ડિસેમ્બર, ૨૦૦૭ના અંતે રાજ્ય સરકારની એકત્રિત લોનોની કુલ રકમ રૂ.૮૪૩૮ કરોડ છે માંડવાળ કરવામાં આવેલું દેવું રૂ.૧૩૧૮ કરોડ છે અને વ્યાજ-રાહત રૂ.૧૦૮૫ કરોડ છે.

આકસ્મિક જવાબદારીઓ:

બાકી બાંધકામોના સંદર્ભમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી રાજ્યની આકસ્મિક જવાબદારીઓમાં ઘણો ઘટાડો જોવામાં આવ્યો છે. માર્ચ, ૨૦૦૭ના અંતે બાકી જવાબદારીઓ, ગુજરાત બાંધકામ અધિનિયમ, ૧૯૬૩ હેઠળ નિયત કરવામાં આવેલ રૂ.૨૦,૦૦૦ કરોડની મર્યાદા કરતા ઘણી ઓછી એટલે કે રૂ.૧૨૭૦૧ કરોડ જેટલી છે. ૨૦૦૭-૦૮ના નાણાકીય વર્ષમાં બાંધકામ ફેડેરેશી ભંડોળમાં વધારાના રૂ.૧૦૦ કરોડની આવક સાથે તેની એકત્રિત સિલક રૂ.૧૪૨૦ કરોડની થઈ હોવા છતાં ચાલુ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન બાંધકામનો ઉપયોગ કરવો પડે એવી કોઈ ઘટના બની નથી. રાજ્ય સરકાર તેનું પ્રમાણ ઘટાડવાના ઉદ્દેશથી નવી બાંધકામો આપવા અંગે ચાંપતી નજર રાખી રહી છે.

ઉત્પાદન અસ્કયામતો ઉભી કરવા માટે બજાર કરજ સહિત મૂડી આવકનો ઉપયોગ:

રાજ્યની નાણા વ્યવસ્થામાં રાજવિત્તીય સુધારા અને સુદ્રઢતા લાવવાના પરિણામે રાજ્યના મહત્વના ખાધ સૂચકો જેવાં કે મહેસૂલી ખાધ, એકંદર રાજવિત્તીય ખાધ તથા પ્રાથમિક ખાધમાં છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં ઘણો સુધારો નોંધાયો છે, અને તેમાં ઘટાડાનું વલણ સુનિશ્ચિત થયું છે. રાજ્યમાં સતત બીજા વર્ષે મહેસૂલી પુરાંતમાં અને પ્રાથમિક પુરાંતમાં વધારો થતો રહ્યો છે, એ પુરવાર કરે છે કે બજાર કરજ સહિતની મૂડી રૂપ આવકો ઉત્પાદક અસ્કયામતો ઉભી કરવામાં વપરાઈ રહી છે. મૂડીરૂપ આવકો સરકારની અગ્રતા અનુસાર સિંચાઈ, વીજળી, માર્ગ અને પુલો જેવી મૂડી ઉભી કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે અગાઉના વર્ષ કરતાં આગામી અંદાજપત્રમાં આયોજન હેઠળની મૂડી ખર્ચ જોગવાઈમાં સિંચાઈ, વીજળી, માર્ગ અને પુલોનું પ્રમાણ વધારવામાં આવ્યું છે.

પેન્શનની અંદાજિત વાર્ષિક જવાબદારીઓ

એક્યુરિય (actuarial)ના આધારે ગણી કાઢવામાં આવે છે. સંક્રમણના ગાળામાં પ્રત્યેક વર્ષમાં થતા વધારાના દર (જેના ડેટા ઉપલબ્ધ હોય તેવા છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દરમિયાન પેન્શનની ખરેખર ચુકવણીમાં થયેલી વૃદ્ધિના સરેરાશ દર)ના આધારે પેન્શનની જવાબદારીઓનો અંદાજ તૈયાર કરવામાં આવશે જો કે, રાજ્ય સરકારે આગામી દસ વર્ષ માટેના વાર્ષિક પેન્શનની જવાબદારીઓનો અંદાજ કઢાવવા માટેની કામગીરી કરી છે, જે દર્શાવે છે કે વર્ષો વર્ષ આ જવાબદારીઓ મોટા પ્રમાણમાં વધતી જશે.

રાજવિત્તીય નીતિ અંગેની વ્યૂહરચના દર્શાવતું નિવેદન

ફોર્મ ક-૨

(જુઓ નિ 1અમ-૫)

રાજવિત્તીય નીતિ અંગેની વ્યૂહરચના
દર્શાવતું નિવેદન

રાજ્ય સરકારે છેલ્લા કેટલાક વર્ષોના તેના અંદાજપત્રોમાં આવક વધારવા તથા ખર્ચના વ્યવસ્થાપનમાં સુધારો કરવાના લક્ષ્ય સાથે લીધેલાં પગલાં દ્વારા રાજવિત્તીય સુધારા અને સુદૃઢતા ચાલુ રાખવા માટે કેટલાક નીતિ વિષયક પહેલ રૂપ પગલાં સૂચવ્યાં છે. રાજ્યની આવક વધારવા માટે રાજ્ય સરકારે કરવેરાના માળખાને સરળ/સુયોજિત બનાવી તથા કરવેરા સંબંધી અનુપાલનને વધુ અસરકારક બનાવી, સંસાધનોને એકઠા કરી વધુ સારી રીતે કામે લગાડવા માટે પગલા જાહેર કર્યાં છે. પરિણામલક્ષી અંદાજપત્રીય માળખું અપનાવીને સરકારે ખર્ચ જોગવાઈ સામે નિર્ધારિત પરિણામો પ્રાપ્ત થાય તે માટે દેખરેખ નિયંત્રણ રાખી શકાય એવા સૂચકો નિર્ધારિત કર્યાં છે.

રાજ્ય સરકારે ત્રિપાંખીયો વ્યૂહ અપનાવ્યો છે, જે તેની નાણાં વ્યવસ્થાને સંગીન બનાવવા રાજવિત્તીય, માળખાકીય અને સંસ્થાગત સુધારાઓને આવરી લે છે. છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં સરકારે મૂલ્યવર્ધિત કર (VAT)નો અમલ શરૂ કર્યો છે, રાજવિત્તીય જવાબદારી કાનૂન ઘડ્યો છે, નવી પેન્શન યોજના દાખલ કરી છે, પોતાની બાંહેધરીઓ ઉપર મર્યાદા લાદી છે, એકત્રિત રૂબત નિધિ અને બાંહેધરી ફેંડ્સી નિધિ (Consolidated Sinking Fund and Guarantee Redemption Fund)ની રચના કરી છે.

સરકારના લાભાંગાળાના રાજવિત્તીય ઉદ્દેશોમાં સમગ્ર અર્થવ્યવસ્થામાં આવકમાં વધારો કરવાનો

સમાવેશ થાય છે, જેથી એ સુનિશ્ચિત કરી શકાય તે યોગ્ય પ્રમાણમાં કરવેરા નાંખીને તથા યોગ્ય સ્તરનું ખર્ચ કરીને સરકારના આવક અને ખર્ચને સામાન્ય રીતે સંતુલિત રાખી શકાય અને જાહેર દેવું રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનમાં ૩૦ ટકાથી વધે નહીં. આ વ્યૂહરચના, સામાજિક અને આર્થિક માળખામાં વધુ રોકાણ થાય એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે મૂડી ખર્ચમાં વધારો કરવાનું લક્ષ્ય ધરાવે છે. મહેસૂલી ખર્ચને નિયંત્રિત રાખીને રાજ્યની મહેસૂલી આવકમાં મહત્તમવધારો કરીને જ આ શક્ય બનાવી શકાય.

કરવેરાનો વ્યાપ વધારવા માટેના અને એ રીતે આવકમાં વધારો કરવા માટેના સરકારના પ્રયત્નો ચાલુ છે. સમાન ધોરણે, ન્યાયી અને કાર્યક્ષમ રીતે કરવેરા ઉઘરાવવાની સશક્ત અને વ્યાપક પદ્ધતિ વિકસાવીને આ શક્ય બનાવવામાં આવ્યું છે. ખર્ચના સંદર્ભમાં જોઈએ તો, રાજ્ય સરકાર ખર્ચને નિયંત્રણમાં રાખવામાં સફળ રહી છે. સરકારે સામાજિક ક્ષેત્રના ખર્ચ માટે ખર્ચ જોગવાઈ વધારવા ઉપર ભાર મૂક્યો છે, જેથી સેવાઓ સારી રીતે પૂરી પાડી શકાય અને સમાન વૃદ્ધિને વેગ પુરો પાડી શકાય. જે અંગેની જવાબદારી સ્વીકારવામાં આવી હોય એવું ખર્ચ (Committed Expenditure) નિયંત્રણ હેઠળ રાખવામાં આવ્યું છે. રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનમાંથી કરવામાં આવતા વિકાસલક્ષી ખર્ચની ટકાવારીમાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે, જે દર્શાવે છે કે આર્થિક વૃદ્ધિ માટે ખર્ચ જોગવાઈમાં વધારો કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવી રહ્યો છે.

કરવેરા સંબંધી નીતિ:-

કોઈ નવા કરવેરા નાખ્યા વિના તેમજ હાલના કરવેરાના દરમાં વધારો કર્યા વિના કરવેરામાંથી પ્રાપ્ત થતી આવકમાં વધારો કરવો એ રાજ્ય સરકારનો

વ્યૂહ છે. રાજ્યમાં કરવેરાના માળખાને તર્કસંગત બનાવવું એ રાજ્ય માટે એક મહત્વની પ્રાધાન્યરૂપ બાબત બની રહી છે કરવેરાનો વ્યાપ વધારવા, કરવેરા સંબંધી અનુપાલનમાં વધારો કરવા તેમજ કરવેરા સંબંધે વહીવટી ને વધુ કાર્યક્ષમ અને યોગ્ય બનાવવાના લક્ષ્ય સાથે આગામી વર્ષ દરમિયાન કરવેરામાં સુધારા કરવાનું ચાલુ રાખવામાં આવશે. આ પ્રક્રિયાથી રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનના ગુણોત્તરમાં વધુ કરવેરાની આવક થવાની સંભાવના છે. એપ્રિલ - ૨૦૦૬થી મૂલ્યવર્ધિત કર દાખલ કરવામાં આવ્યો તે પછી કરના વહીવટ સાથે જોડાયેલ અમલ સંબંધી પ્રશ્નો મહદ્ અંશે હલ કરવામાં આવ્યા છે. જેથી કરદાતાઓને કર ચુકવવામાં સરળતા રહે. રીફંડ ચૂકવવાની કાર્ય પદ્ધતિઓને સરળ અને કાર્યસાધક બનાવવામાં આવી છે. સ્ટેમ્પ ડ્યુટી અને વીજ શુલ્કના દરોના પ્રકારો ઓછા અને માફકસરના રહે એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે તેમને તર્કસંગત બનાવવાનું ચાલુ રાખવામાં આવશે. મોટર વાહનો અંગેના કરવેરા તર્કસંગત બનાવવામાં આવશે. ઉપર દર્શાવ્યું છે એ રીતે કરવેરાને સરળ અને તર્કસંગત બનાવીને સામાન્ય વ્યક્તિને તેનો લાભ પહોંચાડવા તેમજ આર્થિક પ્રવૃત્તિઓને જરૂરી વેગ આપવાનું વિચારાયું છે, જેથી કરવેરા ચૂકવનારાઓની સંખ્યામાં વધારો થાય અને કરવેરાની વધુ તરલતા સુનિશ્ચિત કરી શકાય.

વપરાશકારો (ગ્રાહકો) પાસેથી ચાર્જસ લેવા

સમજદારીપૂર્વકનાં રાજવિત્તીય વ્યવસ્થાપન માટે રાજવિત્તીય સશક્તિકરણ દ્વારા, એટલે કે આવકની સંભાવના અને તેનું પ્રમાણ વધારીને લાંબાગાળા સુધીની રાજવિત્તીય સુદ્રઢતા હાંસલ કરવાનો પ્રયત્ન

કરવો જરૂરી છે. આવકમાં મહત્તમવધારો કરવા પર આધારિત હોય એવી રાજવિત્તીય વ્યૂહરચનાથી ખર્ચને પણ વિકાસ લક્ષી બનાવી શકાશે બીજી તરફ ખર્ચના ઘટાડા પર જ મહદંશે આધારિત હોય એવા રાજવિત્તીય સમાયોજનના પરિણામે કલ્યાણ પ્રવૃત્તિઓમાં અને આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં એકંદરે ઘટાડો થવાનું જોખમપણ રહેલું છે. રાજ્ય દ્વારા મુલ્યવર્ધિત કર પદ્ધતિ દાખલ કરવાને કારણે ભારે સફળતા પ્રાપ્ત થઈ છે અને કરની આવકમાં વધારો થયો છે. રાજ્ય સરકાર યોગ્ય પ્રમાણમાં ગ્રાહક ખર્ચની (યુઝર ચાર્જસ) તેમજ સામાજિક અને આર્થિક સેવાઓમાંથી ખર્ચ વસૂલાત કરીને તથા રાજ્યના જાહેર ક્ષેત્રના એકમોનું પુનર્ગઠન કરીને પોતાના સંસાધનોમાં વધારો કરવાની સંભાવનાઓ તપાસી રહી છે.

રાજ્ય સરકારે, જરૂરી અભ્યાસ કરીને સામાજિક જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા તથા ખર્ચ આધારિત આર્થિક સેવાઓ પૂરી પાડવાના હેતુ સાથે સુસંગત રહીને ગ્રાહક ખર્ચમાં સંભવિત વધારો કરવાની ભલામણ કરવા માટે દવે સમિતિની રચના કરી હતી. આ સમિતિએ તેનો અહેવાલ રજૂ કરી દીધો છે અને રાજ્ય સરકારે તેનો સ્વીકાર કર્યો છે. યોગ્ય વિચારણા કર્યા બાદ તેની ભલામણોનો તબક્કાવાર અમલ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

કરજ અને અન્ય જવાબદારીઓ:

રાજ્ય સરકારે, ૨૦૦૬-૦૭માં નાણાકીય વર્ષ મહેસૂલી પુરાંત સાથે પૂરું કર્યું છે અને આ પ્રક્રિયા ચાલું નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન પણ આગળ ધપાવવામાં આવી રહી છે, એટલે કે લેવામાં આવેલા કરજનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે વિકાસલક્ષી ખર્ચ માટે કરવામાં આવી રહ્યો છે.

રાજ્ય સરકાર તેની બાકી જવાબદારીઓના કદ અને પ્રકારથી સંપૂર્ણપણે વાકેફ છે અને આ જવાબદારીઓ વધે નહીં એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે અનેક પગલાં લેવામાં આવ્યાં છે. રાજ્યમાં એકંદરે ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન ગુણોત્તરમાં છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં બાકી જવાબદારીઓમાં નિરંતર ઘટાડો થતો જોવા મળ્યો છે. રાજ્યની બાકી જવાબદારીઓ માર્ચ ૨૦૦૮માં રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન ૨૬.૯૮ ટકા જેટલી અંદાજવામાં આવી છે. જે માર્ચ ૨૦૦૭ના અંતે બાકી રહેલી ૨૮.૩૫ ટકા જવાબદારીની તુલનામાં ઓછી છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ દરમિયાન રાજ્યની જવાબદારીઓના માળખા અને ઢાંચામાં મોટી તબદીલી આવી છે મોટા ભાગનું બાકી દેવું રાષ્ટ્રીય નાની બચત નિધિમાંથી દેવામાં આવેલી લોનો પેટેનું છે. પરંતુ ચાલુ રાજવિત્તીય વર્ષ દરમિયાન આ સ્ત્રોત તરફથી આવતો નાણા પ્રવાહ લગભગ બંધ થઈ ગયો છે અને બજારમાંથી લેવામાં આવતું કરજ ખાધ-નાણા સહાય માટેના સૌથી મોટા સ્ત્રોત તરીકે ઉભરી આવે તેવી અપેક્ષા છે. ૨૦૦૬-૦૭ના વર્ષ દરમિયાન રાષ્ટ્રીય નાની બચત નિધિમાંથી કુલ રૂ.૫૭૭૫ કરોડની લોન મેળવવામાં આવી હતી તેની સામે ૨૦૦૭-૦૮ના નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન રૂ.૯૫૦ કરોડની લોન મેળવવામાં અંવશે. રાજ્ય સરકારે ૨૦૦૭-૦૮ના નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન રાષ્ટ્રીય નાની બચત નિધિમાંથી લોનમાં થયેલા ઘટાડાને પહોંચી વળવા બજારમાંથી વધુ કરજ લીધું છે. આનાથી રાજ્ય સરકારને વ્યાજની ઘણી મોટી બચત થઈ છે. કારણે રાષ્ટ્રીય નાની બચત નિધિમાંથી (લોન સરેરાશ ૯.૫ ટકાના દરે મેળવવામાં આવી હતી, જ્યારે બજારમાંથી લોન સરેરાશ ૮.૧૧ ટકાના દરે

મેળવવામાં આવે છે.) રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવેલી વધુ સારી નાણાં વ્યવસ્થાનો બજાર તરફથી સારો પ્રતિસાદ સાંપડ્યો છે, અને પરિણામે રાજ્ય અત્યંત સ્પર્ધાત્મક દરે નાણાં ઉભાં કરી શક્યું છે. બજાર ભાગીદાર સાથે કામ પાર પાડવામાં રાજ્ય સરકારનો વધતો જતો વિશ્વાસ એ બાબતનો ખ્યાલ આપે છે. આમાંના કોઈ કરજ જુમ્દારીઓવાળા નથી અને તેથી કરજ અંગેનું ખર્ચ પણ નીચું આવ્યું છે. ભારતીય રિઝર્વ બેંક નીતિવિષયક જાહેરાત અનુસાર સરકાર હરાજી મારફત બજાર કરજમાં હિસ્સો વધારવા માટે સંપૂર્ણપણે સજજ છે. નાણા વિભાગમાં જ દેવા વ્યવસ્થાપન કચેરી ઉભી કરીને સરકાર તેના કરજ સંબંધ કાર્યક્રમો માટે વધુ બજારલક્ષી બનવાનો ઈરાદો ધરાવે છે. નાબાર્ડ, હુડકો તથા અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી વાટાઘાટો મારફત મેળવેલ લોન-સહાય નાણા વ્યવસ્થાનો અન્ય સ્ત્રોત છે. ખાસ કરીને, ગ્રામીણ આધારમાળખાકીય સુવિધા વિકાસ ભંડોળ જે નાબાર્ડ પાસેથી મેળવવામાં આવ્યું છે, તેનો વ્યાજદર ૬.૫ ટકાનો છે અતે ને તે લોનનો સૌથી સસ્તો સ્ત્રોત છે. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ દરમિયાન માત્ર રૂ.૫૧૬ કરોડની ફાળવણી સામે રાજ્યએ રૂ.૮૭૯ કરોડનું ધિરાણ મેળવ્યું છે તે એ વાતનો પુરાવો છે કે રાજ્ય આ સ્ત્રોત પાસેથી શક્ય એટલી મહત્તમલોન મેળવી રહ્યું છે. આ વ્યૂહ આગામી વર્ષોમાં પણ ચાલુ રાખવામાં આવશે. એકત્રિત દેવા રૂબત નિધિ ઉભો કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં સતત વધારો કરવાનું ચાલુ રાખવામાં આવશે જેથી બજાર-કરજની પાકતી મુદતે આ ભંડોળથી ચૂકવણી થઈ શકે. હાલનાં વર્ષોમાં ઉચ્ચ આર્થિક વૃદ્ધિ અને સાનુકૂળ

વ્યાજદરના વાતાવણમાં રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનની સામે ગુણોત્તરમાં દેવાનું પ્રમાણ નીચું આવ્યું છે. દેવાની પરત ચૂકવણીની જવાબદારીને પહોંચી વળવા માટે નીતિવિષયક સુધારાઓ ચાલુ રાખવામાં આવશે.

ખર્ચ નીતિ:

રાજ્ય સરકારના પક્ષે સામાજિક સેવા અંગેના જાહેર ખર્ચને લગતી ખાસ્સી મોટી જવાબદારી હોઈ એવું વ્યાપકપણે માનવામાં આવે છે કે માનવવિકાસના ધોરણો જાળવી રાખવા માટે સામાજિક ક્ષેત્રોમાં ખર્ચ કરવું ઘણું મહત્વનું છે ઉત્પાદક હેતુઓ અંગે ખર્ચ કરવા માટે જાહેર ખર્ચ વ્યવસ્થાપનના સિદ્ધાંતોને વળગી રહેવું જરૂરી બને છે. આ સંદર્ભમાં રાજ્ય સરકાર કેટલાક ખર્ચમાં મર્યાદા મૂકવી, ખર્ચનો અગ્રતાક્રમ આપવો, પ્રબંધિત કામગીરીનું મોટાપાયે વિકેન્દ્રીકરણ, રોકડ વ્યવસ્થાપન સુધારણા તથા નિર્ધારિત લક્ષ્યાંકો સામે સેવા પૂરી પાડવામાં જવાબદારીનો વધારો સહિતની વિવિધ પદ્ધતિઓ અપનાવી રહી છે. આ સિદ્ધાંતો અપનાવવાથી રાજવિત્તીય એકત્રીતકરણ ગુણવત્તાયુક્ત પ્રક્રિયા સુગમબનશે એવી અપેક્ષા છે.

અગિયારમી પાંચવર્ષિય યોજના માટેનો અભિગમદર્શાવતા મુસદ્દામાં રાજ્ય સરકારે “ઝડપી અને વધુ વ્યાપક વૃદ્ધિ”નો લક્ષ્યાંક હાંસલ કરવા માટે કેટલીક અગ્રતાઓ નક્કી કરી છે. સરકાર આરોગ્ય, શિક્ષણ, કૃષિ વગેરે માટે વધારે સ્ત્રોતોની ફાળવણી કરવા માટે નીચેના પગલા લેવાનું વિચારી રહી છે.

૧. પગાર, પેન્શનની ચૂકવણી, વ્યાજની ચૂકવણી વગેરે જેવા બિન વિકાસલક્ષી ખર્ચમાં ઘટાડો કરવો.

૨. સહાયકી આપવાની બાબત પર વધુ ધ્યાન આપવું,

ખર્ચની ગુણવત્તા સુધારવી તથા ખર્ચ જોગવાઈને બદલે પરિણામો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું.

૩. શિક્ષણ, આરોગ્ય, સિંચાઈ, વીજળી વગેરે જેવા સામાજિક અને આધારમાળખાકીય સુવિધાના ક્ષેત્રો માટે વધારાના સ્ત્રોતો ઉપલબ્ધ બનાવવા.

આયોજન બહારના ખર્ચને નિયંત્રિત કરવા માટે સરકારમાં ખાલી જગ્યાઓ નાબૂદ કરવામાં આવી છે અને સરકારના મોટા ભાગના વિભાગોમાં નવી ભરતી સ્થગિત કરવામાં આવી છે. રાજ્યએ તેનું મહેસૂલી ખર્ચ ઘટાડવા માટે નવી નિર્ધારિત પેન્શન ફાળા યોજનાનો અમલ શરૂ કર્યો છે. ઉત્પાદકતામાં વધારો કરવા માટે મોટાભાગના વિભાગો અને કામના ક્ષેત્રોમાં કમ્પ્યુટરાઈઝેશન પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું છે. માનવશક્તિની જરૂરિયાત હજુ વધારે ઘટાડવા માટે માનવશક્તિ આયોજન માટે એક તજજ્ઞૃથ રચવામાં આવ્યું છે, જેણે તેની ભલામણો રજૂ કરી દીધી છે અને તેના અમલ માટેની કામગીરી હાથ ધરવામાં આવી છે.

આકસ્મિક અને અન્ય જવાબદારીઓ:

બાકી બાંધકામોના સંદર્ભમાં નિર્ધારિત કર્યા અનુસારની રાજ્ય સરકારની આકસ્મિક જવાબદારીઓમાં છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં ઘણો સુધારો જોવા મળ્યો છે. ગુજરાત રાજ્ય બાંધકામ અધિનિયમ, ૧૯૬૩માં નિયત કરેલ રૂ.૨૦,૦૦૦ કરોડની મર્યાદા કરતા હાલની બાકી બાંધકામોનું પ્રમાણ ખાસ્સુ ઓછું છે. ૨૦૦૭-૦૮ના નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન રાજ્ય સરકારની બાંધકામોનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર પડી નથી.

રાજ્ય સરકારની બાંધકામોમાંથી ઉપસ્થિત થતી કોઈપણ આકસ્મિક જવાબદારીઓને પહોંચી વળવા

માટે બાંધકામ ફેડરલ ભંડોળ ઉભુ કરવામાં આવ્યું છે. આ બાંધકામ ફેડરલ ભંડોળ (GRF) સતત વધતુ રહ્યું છે અને ડિસેમ્બર, ૨૦૦૭ના અંત સુધીમાં તેનું કદ વધીને રૂ. ૧૪૨૦ કરોડ જેટલું થઈ ગયું છે બાકી બાંધકામોનો ૧૧.૧૮ ટકાનો હિસ્સો બાંધકામ ફેડરલ ભંડોળ હેઠળ આવરી લેવાયો છે અને તે નિર્ધારિત કક્ષા કરતાં ઘણો વધારે છે.

આગામી વર્ષ માટે વ્યૂહાત્મક અગ્રતા:

સરકાર એ બાબત સુનિશ્ચિત કરવા પર ધ્યાન આપી રહી છે કે રાજવિત્તીય સુધાર પ્રક્રિયાની વિપરિત અસર સામાજિક ક્ષેત્રના મૂડી ખર્ચ, જોગવાઈ અને ખર્ચ પર ન પડે, તેથી, રાજવિત્તીય સુધારની ગુણવત્તા પર ખાસ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવશે.

કર માળખાના સુયોજન, કર આધાર વ્યાપક બનાવવો, કર વહીવટમાં સુધાર, તેનું અનુપાલન અને અમલ વગેરે માટે, રાજ્ય સરકારની મહેસૂલ આવકમાં વધારો કરવાના ઉદ્દેશથી યોજનાબદ્ધ રીતે પગલા લેવામાં આવી રહ્યા છે.

રાજ્ય કરવેરાની વધુ સારી તરલતા સાથે આવક વધારવા તથા જાહેર દેવાનું સમજદારીપૂર્વકનું અને નભાવી શકાય એટલું પ્રમાણ જાળવી રાખવા માટે તેના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદન (GSDP)માં સતત વધારો કરવાના પ્રયત્નો કરી રહ્યું છે.

બજારમાંથી લેવામાં આવતું કરજ ખાધ-નાણા સહાયના મુખ્યસ્ત્રોત તરીકે બજારમાંથી ઉભરી શકે તેવી સંભાવના હોઈ, સંશાધનો ઊભું કરવા માટેના વિકલ્પમાં પણ વધારો થવાની સંભાવના છે અને તેથી રાજ્યના એકંદર ઘરગથ્થુ ઉત્પાદનના દરને કરજખર્ચ સાથે જોડવાથી સરકારના પક્ષે નાણાકીય શિસ્ત આવશે. જે નાણા વ્યવસ્થાની બાબતમાં જે

કામગીરીને મૂલવવા માટેનું મહત્વનું સૂચક બની રહેશે. વ્યાજની ચૂકવણી જેવી પૂર્વ-નિર્ધારિત બાબતો અંગેનું મહેસૂલી ખર્ચ, દેવા બદલી (Debt-Swapping) અને વધારે ખર્ચવાળા દેવાની પૂર્વ-ચૂકવણી મારફત વધારે નીચુલાવવામાં આવશે.

માળખાગત અને સંસ્થાગત સુધારાઓને આગળ વધારવા માટે વીજળીક્ષેત્ર, રાજ્ય માર્ગ પરિવહન તથા જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમોમાં સુધારો કરવા માટેનાં પગલા હાથ ધરવામાં આવ્યા છે. અંદાજપત્રીય સુધારાઓના ભાગરૂપે, રાજ્યએ તેના અંદાજપત્ર બહાર કરજ તેમજ દેવા સ્ટોક ઘટાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. અંદાજપત્ર બહારના દેવાઓને તબક્કાવાર રીતે અંદાજપત્ર હેઠળ લાવવાની દરખાસ્ત છે.

રાજ્યના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરમાં મૂડી રોકાણને પૂરક બનવા પારદર્શક બોલીઓ (bidding)ની પ્રક્રિયા મારફત નભાઉક્ષમપરિયોજનાઓ માટે જાહેર-ખાનગી ભાગીદારી પર ભાર મૂકવામાં આવશે. ખર્ચજોગવાઈ સામે પ્રાપ્ત થયેલા પરિણામો પર દેખરેખ માટે પ્રોગ્રામબજેટીંગ દાખલ કરવામાં આવશે.

નીતિમાં પરિવર્તન લાવવા પાછળનો તર્ક

રાજ્યએ છેલ્લાં પાંચ વર્ષમાં ઊંચો અને સતત આર્થિક વિકાસ દર જાળવી રાખ્યો છે. ચાલુ ભાવો મુજબ છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં રાજ્યના એકંદરે ઘરગથ્થુ ઉત્પાદકનનો સરેરાશ દર ૧૫.૮૧ ટકા છે જે અન્ય રાજ્યો કરતા ઘણો ઊંચો અને રાષ્ટ્રીય સરેરાશ કરતાં પણ ઘણો વધારે છે. આ સમયગાળા દરમિયાન આવકના સાધનોનો વ્યાપ વધારવાના સતત પ્રયત્નો અને સાથોસાથ બિન-વિકાસલક્ષી અને આયોજન બહારના ખર્ચમાં ઘટાડો કરવાથી સરકારની રાજવિત્તીય સિલકમાં ઘણો વધારો થયો છે. આનાથી

રાજ્યની મહેસૂલી પુરાંત અને પ્રાથમિક પુરાંત સુનિશ્ચિત થઈ શક્યાં છે.

ટકાઉ રાજવિત્તીય સુધારા અને રાજવિત્તીય સુદ્રઢતાનો માર્ગ કંડારવા માટે રાજ્યએ આ તકોનો લાભ ઉઠાવ્યો છે તેણે નિયત સમયમર્યાદા પહેલા તેના એફઆરબીએમ (FRBM) ધ્યેયો હાંસલ કર્યા હોઈ, આ નીતિ વિષયક ફેરફારો નક્કર રીતે સુસ્થાપિત થઈ શકે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે એ ફેરફારોને સંસ્થાગત બનાવવાની પ્રક્રિયા ચાલુ છે.

રાજ્ય સરકાર રાજવિત્તીય સુધારાઓ દાખલ કરવા પ્રત્યે કટીબદ્ધ છે અને રાજ્યના સામાજિક - આર્થિક વિકાસ માટે આ કટીબદ્ધતા વધારવાની જરૂરિયાત પ્રત્યે પણ તે સભાન છે. છેલ્લા કેટલાંક વર્ષોમાં જાહેર નાણાવ્યવસ્થામાં સુધારો થયો હોવા છતાં, છઠ્ઠા પગારપંચની ભલામણોના લાભો આપવાથી પડનારી વિપરીત અસરો રાજ્ય સરકાર માટે મોટો પડકાર બની રહેશે. કુલ ખર્ચનો મોટો હિસ્સો પગાર, પેન્શન અને વ્યાજની ચૂવકણી જેવી ખર્ચની મહત્વની બાબતોને આવરી લેતો હોઈ સરકાર પાસે ઉપલબ્ધ રાજવિત્તીય સંબંધી અવકાશ (Fiscal Space) મર્યાદિત છે. અસરકારક અને વિશ્વસનીય રીતે ખર્ચ કરવા ઉપરાંત તર્કસંગત રીતે ખર્ચ કરવો અને વધારાના સંશાધનોનો ઊભા કરવા તેમજ કર વહીવટના ઓટોમેશન અને સેવા કરની મોટાપાયે સોંપણી સહિત મહેસૂલ સંબંધી સુધારા રાજ્યની નાણાવ્યવસ્થાને લાંબા સમય સુધી ટકી રહે એવી રાજવિત્તીય દૃઢતા પ્રદાન કરવા માટે આવશ્યક છે.

નાણા વ્યવસ્થા સંબંધે સરકારની જાહેરાત

સુચારુ વહીવટ માટે આધારરૂપ ગણાતી રાજવિત્તીય પારદર્શકતા સમજદારીપૂર્વકના રાજવિત્તીય

વ્યવસ્થાપન અને બૃહદ આર્થિક સંતુલન જાળવી રાખવાના સંદર્ભમાં આજે મહત્વની બની રહી છે. રાજ્યવિત્તીય પારદર્શકતા માટે અર્થતંત્રને લગતા નીતિવિષયક નિર્ણયોના સંદર્ભમાં ભૂતકાળ, વર્તમાન અને ભાવિ પ્રવૃત્તિઓ અંગેની સર્વગ્રાહી અને વિશ્વસનીય માહિતી પુરી પાડવી જરૂરી છે. આ સંદર્ભમાં રાજ્યએ શક્ય હોય તેટલી માહિતી, વ્યવહારિક રીતે શક્ય હોય તે રીતે લોકો સમક્ષ મૂકવાના પ્રયત્નો કર્યા છે. હાલની અંદાજપત્રીય પ્રક્રિયામાં તમામનાણાકીય પત્રકો અને તે અંગેની માહિતી અને ધારણાઓ ગૃહ સમક્ષ મૂકવામાં આવે છે.

નીતિ સંબંધી મૂલ્યાંકન:

મધ્યવર્તી રાજવિત્તીય નીતિ અંગેના પત્રક તથા રાજવિત્તીય વ્યૂહાત્મક નીતિને લગતી ધારણાઓ ઉપલબ્ધ ડેટા અને રાજ્ય સરકારના પ્રક્ષેપણ (Projection) ઉપર આધારીત છે. જાહેરાત કરતાં તમામજરૂરી પત્રકો પૂરાં પાડવામાં આવ્યાં છે. હાલની રાજવિત્તીય નીતિ, અધિનિયમનમાં વ્યાપ્યાતિ કરેલ ધોરણો અનુસારની છે. અંદાજપત્ર તૈયાર કરવાની પ્રક્રિયા તથા બજેટમાં દર્શાવવામાં આવેલા અંદાજો અન્વયેની નીતિઓ, એફઆરબીએમ (FRBM) અધિનિયમના પાયાના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરતી હોય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે રાજ્ય સરકાર તેની સમીક્ષા કરવાનું ચાલુ રાખશે. રાજ્ય, અંદાજપત્રના સંદર્ભમાં આવક અને ખર્ચની સમીક્ષા કરશે અને અંદાજપત્રીય લક્ષ્યાંકો હાંસલ કરવા માટે ઉપાયાત્મક પગલાં પણ સૂચવશે.

માહિતી આપતાં પત્રકો

પત્રક-ખ-૧ (જુઓ નિયમ-૭) રાજવિતીય સૂચકો

(રૂ. કરોડમાં)

ક્રમ નં.	બાબત	અગાઉના વર્ષના બરેબર આંકડાઓ		ચાલુ વર્ષ	ચાલુ વર્ષ	આગામી વર્ષ
				બજેટ અંદાજો	સુધારેલ અંદાજો	બજેટ અંદાજો
		૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૮-૦૯
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	મહેસૂલ ખાધ (રૂ. કરોડમાં)	-૩૮૮	૧૭૭૦	૧૬૫૧	૨૩૪૦	૫૨
૨	રાજવીત્તિય ખાધ (રૂ. કરોડમાં)	-૬૨૭૦	-૫૬૪૮	-૫૮૮૪	-૫૧૦૨	-૭૭૬૭
૩	જાહેર દેવું (રૂ. કરોડમાં)	૬૬૮૨૬	૭૨૧૫૪	૭૮૭૫૩	૭૮૮૭૫	૮૬૭૪૨
૪	જી.એસ.ડી.પી. (રૂ. કરોડમાં)	૨૧૮૭૮૦(કા)	૨૫૪૫૩૩(ઝ)	૨૭૮૦૧૪*	૨૮૨૭૧૨*	૩૩૬૬૧૮*
૫	જી.એસ.ડી.પી.ની ટકાવારી મુજબ મહેસૂલ ખાધ	-૦.૧૮	૦.૭૦	૦.૫૮	૦.૮૦	૦.૦૨
૬	જી.એસ.ડી.પી.ની ટકાવારી મુજબ રાજવીત્તિય ખાધ	૨.૮૫	૨.૨૨	૨.૧૬	૧.૭૪	૨.૩૧
૭	જી.એસ.ડી.પી.ની ટકાવારી મુજબ જાહેર દેવું	૩૦.૪૫	૨૮.૩૫	૨૮.૩૩	૨૬.૮૮	૨૫.૭૭
૮	મહેસૂલ ખર્ચ સામે મહેસૂલ પ્રાપ્તિઓ	૦.૮૮	૧.૦૬	૧.૦૫	૧.૦૭	૧.૦૦
૯	એકંદરે રાજવીત્તિય ખાધની ટકાવારી પ્રમાણે મૂડી ખર્ચ જોગવાઈ	૧૪૦	૧૭૭	૧૨૧	૧૪૧	૮૫
૧૦	મહેસૂલ પ્રાપ્તિઓની ટકાવારી પ્રમાણે જાહેર દેવા પર વ્યાજની ચુકવણી	૨૧.૭૫	૧૮.૮૭	૨૧.૨૬	૧૮.૮૭	૧૬.૦૮
૧૧	મહેસૂલ પ્રાપ્તિની ટકાવારી પ્રમાણે પગાર ખર્ચ	૨૬.૬૩	૨૧.૮૬	૨૧.૮૦	૧૮.૮૫	૧૮.૬૦
૧૨	મહેસૂલ પ્રાપ્તિની ટકાવારી પ્રમાણે પેન્શન ખર્ચ	૮.૩૮	૭.૭૩	૭.૦૨	૭.૩૪	૭.૮૭
૧૩	કુલ પ્રત્યક્ષ સહાય (રૂ. કરોડમાં)	૨૭૬૧	૨૮૧૪	૩૩૭૮	૩૩૭૮	૩૦૦૦

*:અંદાજીત ૧૫.૦૦ ટકાના વાર્ષિક વધારા પ્રમાણે અંદાજેલ રાજ્યનું એકંદર ઘરઘથ્થુ ઉત્પાદન.

સ્ત્રોત : નાણાં વિભાગ

પત્રક - ખ-૨ (ક)

(જુઓ નિયમ-૭)

ક. રાજ્ય સરકારની જવાબદારીઓના ઘટકો

(રૂા. કરોડમાં)

ક્રમ નં.	કક્ષા	ચાલુ વીત્તિય વર્ષ દરમિયાન વધારો		વીત્તિય વર્ષ દરમિયાન પુનઃ ચુકવણી ફેડણી		બાકી રકમ (માર્ચ-અંતમાં)	
		અગાઉના વર્ષના ખરેખર આંકડા	ચાલુ વર્ષ (સુધારેલા અંદાજો)	અગાઉના વર્ષ ખરેખર આંકડા	ચાલુ વર્ષના (સુધારેલા અંદાજો)	અગાઉના વર્ષના ખરેખર આંકડાઓ	ચાલુ વર્ષના સુધારેલ અંદાજો
		૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧	એન.એસ.એસ. એફ.ને આપવામાં આવેલી ખાસ જામીનગીરીઓ	૫૭૭૪	૯૫૦	૩૦૧	૪૯૧	૪૩૯૬૫	૪૪૪૨૪
૨	કેન્દ્રમાંથી લોન	૨૯૫	૨૮૦	૮૫૯	૫૫૪	૧૦૯૫૯	૧૦૬૮૫
૩	બજારમાંથી લીધેલ કરજ	૦	૬૪૧૫	૪૪૫	૫૫૭	૧૪૧૮૮	૨૦૦૪૬
૪	નાણાકીય સંસ્થાઓ/ બેંકો પાસેથી લીધેલ કરજ	૮૭૯	૧૦૩૬	૧૧૫	૨૫૯	૩૦૪૩	૩૮૨૦
	જાહેર દેવું (૧ થી ૪)	૬૯૪૮	૮૬૮૧	૧૭૨૦	૧૮૬૧	૭૨૧૫૪	૭૮૯૭૫
૫	આર.બી.આઈ.માંથી ડબલ્યુએમએ/ઓડી	-	-	-	-	-	-
૬	નાની બચતો, સરકારી કર્મચારીઓની ભવિષ્ય નિધિ વગેરે	૯૪૧	-	૬૫૬	-	૪૪૧૫	૪૪૧૫
૭	પેન્શન જવાબદારીઓ*	-	-	-	-	-	-
૮	અનામત નિધિ/થાપણો/ અન્ય કર્મચારીઓની ભવિષ્ય નિધિ	૧૪૪૨૩	૫૧૪૮૭	૧૩૨૮૧	૫૧૬૮૭	૧૦૯૨૪	૧૦૭૨૪
૯	અન્ય જવાબદારીઓ	-	-	-	-	-	-
	કુલ જવાબદારીઓ (૧ થી ૯)	૨૨૩૧૨	૬૦૧૬૮	૧૫૬૫૭	૫૩૫૪૮	૮૭૪૯૩	૯૪૧૧૪

*પેન્શનની જવાબદારીઓના અંદાજ વીમા આધારિત પદ્ધતિ અનુસાર અંદાજવામાં આવી રા છે.

સ્ત્રોત : નાણાં વિભાગ

પત્રક ખ-૨ (ખ)

(જુઓ નિયમ-૭)

ખ - રાજ્યની જવાબદારીઓ ઉપર ભારીત સરેરાશ વ્યાજ

(ટકામાં)

ક્રમ નં.	કક્ષા	ચાલુ વીત્તિય વર્ષ		બાકી રકમ (માર્ચ-અંતમાં)	
		અગાઉના વર્ષના (ખરેખર આંકડા) ૨૦૦૬-૦૭	ચાલુ વર્ષના (સુધારેલ અંદાજો) ૨૦૦૭-૦૮	અગાઉના વર્ષના (ખરેખર આંકડા) ૨૦૦૬-૦૭	ચાલુ વર્ષના (સુધારેલ અંદાજો) ૨૦૦૭-૦૮
૧	૨	૩	૪	૫	૬
૧	એન.એસ.એસ.ને આપવામાં આવેલી ખાસ જામીનગીરીઓ	૧૦.૦૨	૧૦.૦૦	૪૩૯૬૫	૪૪૪૨૪
૨	કેન્દ્રમાંથી લોન	૭.૯૩	૭.૯૬	૧૦૯૫૯	૧૦૬૮૫
૩	બજારમાંથી લીધેલ લોન + સીપીએસયુ બોન્ડ	૭.૯૨	૭.૯૮	૧૪૧૮૮	૨૦૦૪૬
૪	નાણાકીય સંસ્થાઓ / બેંકોમાં થી લીધેલ લોન	૮.૩૬	૭.૯૨	૩૦૪૩	૩૮૨૦
	જાહેર દેવું (કુલ ૧ થી ૪)	૯.૨૨	૯.૧૧	૭૨૧૫૪	૭૮૯૭૫
૫	આર.બી.આઈ.માંથી ડબલ્યુએમએ/ ઓડી	-	-	-	-
૬	નાની બચતો, ભવિષ્ય નિધિ વગેરે	૮.૦૦	૮.૦૦	૪૪૧૫	૪૪૧૫
૭	પેન્શન જવાબદારીઓ*	-	-	-	-
૮	અનામત નિધિ / થાપણો	-	-	૧૦૯૨૪	૧૦૭૨૪
૯	અન્ય જવાબદારીઓ	-	-	-	-
	કુલ જવાબદારીઓ (૧ થી ૯)	-	-	૮૭૪૯૩	૯૪૧૧૪

*પેન્શનની જવાબદારીઓના અંદાજ વીમા આધારિત પદ્ધતિ અનુસાર અંદાજવામાં આવી રા છે.
સ્ત્રોત : નાણા વિભાગ

પત્રક - ખ-૩

(જુઓ નિયમ - ૭)

એકત્રિત ડૂબત નિધિ

અગાઉના વર્ષની શરૂઆતમાં એકત્રિત ડૂબત નિધિમાં બાકી સિલક	અગાઉના વર્ષ દરમિયાન થયેલો વધારો	અગાઉના વર્ષ દરમિયાન ડૂબત નિધિમાંથી ઉપાડ	અગાઉના વર્ષના અંતે / ચાલુ વર્ષની શરૂઆતમાં ડૂબત નિધિમાં બાકી સિલક	એસએસઆર ઋણનો બાકી સ્ટોક ખાતું .૪ (ટકા)	ચાલુ વર્ષ દરમિયાન વધારો	ચાલુ વર્ષ દરમિયાન ડૂબત નિધિમાંથી ઉપાડ	અગાઉના વર્ષના અંતે /આવતાં વર્ષની શરૂઆતમાં ડૂબત નિધિમાં બાકી સિલક	એસએસઆર ઋણનો બાકી સ્ટોક ખાતું .૮ (ટકા)
૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૮-૦૯
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧૫૬૦	૮૦૦	૦	૨૩૬૦	૧૮.૫૫	૯૦૦	૦	૩૨૬૦	૧૮.૬૦

સ્ત્રોત : નાણા વિભાગ

ચાલુ વર્ષની બંધ સિલકમાં (કોલમનં. ૮) દર્શાવેલ રકમમાં મળેલ તથા પુનઃરોકાણ પામેલ વ્યાજનો સમાવેશ થતો નથી.

એસ. એલ. આર. મારકેટ બોરોઈંગ = મારકેટ બોરોઈંગ

પત્રક - ખ-૪
(જુઓ નિયમ ૭)
સરકારે આપેલી બાંધધરીઓ
(અહેવાલ વર્ષના અંતે)

(રૂ.કરોડમાં)

કક્ષા (કૌસમાં બાંધધરીનો નં.)	વર્ષ દરમિયાન આપેલી બાંધધરીની મહત્તમ	વર્ષની શરૂઆતમાં બાકી	વર્ષ દરમિયાન વધારો	વર્ષ દરમિયાન ઘટાડો (વર્ષ દરમિયાન પાછી ખેંચી હોય તે સિવાય)	વર્ષ દરમિયાન પાછી ખેંચી હોય તેવી (રૂ. કરોડમાં)		વર્ષના અંતે બાકી	બાંધધરીનું કમિશન અથવા ફી (રૂ. કરોડમાં)		વિશેષ નોંધ
					છુટી કરવામાં આવેલી	છુટી નહીં કરવામાં આવેલ		મળવાપાત્ર	મળેલી	
	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૬-૦૭			૨૦૦૬-૦૭			
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
	૧૪૦૭૮	૧૪૦૭૮	૭૪૪	૨૧૩૬	૦	૦	૧૨૭૦૧	૧૦૮	૧૦૮	

અહેવાલનું વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭
સ્ત્રોત: નાણા વિભાગ

પત્રક -ખ-૫
(જુઓ નિયમ - ૭)
જોખમ યુક્ત બાકી બાંધધરીઓ

(રૂ. કરોડમાં)

કસૂરની સંભવિતતા	જોખમનું પ્રમાણ (ટકા)	વર્ષ દરમિયાન વણચુકવાયેલ રકમ		વર્ષ દરમિયાન જોખમયુક્ત બાકી બાંધધરીઓ	
		૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૫-૦૬	૨૦૦૬-૦૭
પ્રત્યક્ષ જવાબદારીઓ	૧૦૦	૨૦૦	૧૮૧	૨૦૦	૧૮૧
વધારે જોખમ	૭૫	૨૩૫૨	૨૧૨૧	૧૭૬૪	૧૫૮૧
મધ્યમ જોખમ	૫૦	૨૦૨૭	૧૮૨૮	૧૦૧૩	૮૧૫
ઓછું જોખમ	૨૫	૭૫૦૦	૬૭૬૫	૧૪૦૬	૧૬૮૧
ઘણું ઓછું જોખમ	૫	૨૦૦૦	૧૮૦૫	૧૦૦	૮૦
સરવાળો વણચુકવાયેલ		૧૪૦૭૮	૧૨૭૦૧	૪૪૮૩	૪૪૬૮

નોંધ:- વિવિધ કક્ષા માટે જોખમ-ભાર પૂર્વ નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવેલ છે
અહેવાલનું વર્ષ - ૨૦૦૬-૦૭
સ્ત્રોત : નાણા વિભાગ

પત્રક - ખ-૬
(જુઓ નિયમ ૭)
બાંધધરી ફેડણી નિધિ (જી.આર.એફ)

(રૂ.કરોડમાં)

ગત વર્ષના અંતે બાકી ઉભી કરેલી બાંધધરીઓ	ગત વર્ષના અંતે બાંધધરી ફેડણી નિધિમાં વણચુકવાયેલ રકમ	ચાલુ વર્ષ દરમિયાન ઉભી થનાર સંભવિત બાંધધરીઓની રકમ	ચાલુ વર્ષ દરમિયાન બાંધધરી ફેડણી નિધિમાં કરેલ વધારો	ચાલુ વર્ષ દરમિયાન ફેડણી નિધિમાંથી ઉપાડેલ રકમ	ચાલુ વર્ષના અંતે બાંધધરી ફેડણી નિધિમાં બાકી રકમ
૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૭-૦૮	૨૦૦૭-૨૦૦૮
૪	૧૦૫૩	૦	૧૦૦	૦	૧૧૫૩

અહેવાલનું વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭, ચાલુ વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮

નોંધ : ચાલુ વર્ષની બાકી સિલકની રકમમાં (કોલમનં. ૬ માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે) મળેલ તેમજ પુનઃરોકાણ પામેલ વ્યાજનો સમાવેશ થતો નથી.

પત્રક - ખ-૭
(જુઓ નિયમ - ૭)
કર મહેસૂલમાં વૃદ્ધિ પણ વસૂલ કરવામાં ન આવેલી રકમ (મુખ્ય કર)

(રૂ. કરોડમાં)
(તી. ૩૧-૦૩-૨૦૦૭ની સ્થિતિએ)

મુખ્ય સદર	વર્ણન	વિવાદ હેઠળની રકમ					અન્ય વર્ષ					કુલ સરવાળા
		એક વર્ષ કરતાં વધુ પણ બે વર્ષ કરતાં ઓછા	બે વર્ષ કરતાં વધુ પણ પાંચ વર્ષથી ઓછાં	પાંચ વર્ષ કરતાં વધુ પણ ૧૦ વર્ષથી ઓછા	૧૦ વર્ષ કરતાં વધુ	કુલ	એક વર્ષ કરતાં વધુ પણ બે વર્ષથી ઓછાં	બે વર્ષ કરતાં વધુ પણ પાંચ વર્ષથી ઓછાં	પાંચ વર્ષ કરતાં વધુ પણ ૧૦ વર્ષથી ઓછા	૧૦ વર્ષ કરતાં વધુ	કુલ	
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩
	વ્યવસાય વેરો	૦				૦	૧	૪			૫	૫
	જમીન મહેસૂલ	૪૭૧	૧૮૪	૨૫૨	૫૩૩	૧૪૪૧	૯૧૭૪	૩૪૬૯	૧૩૩૧	૨૮૦	૧૪૨૫૪	૧૫૬૯૫
	સ્ટેમ્પ અને નોંધણી ફી	૨	૪૩	૦	૦	૪૫	૮	૩૧	૨૧૬	૧૨૩	૩૭૮	૪૨૨
	ગુજરાત વેચાણ વેરા	૧૩૭૨	૨૪૬૧	૫૮૭	૧૦	૪૪૩૧	૪૬૧	૩૩૩	૫૦	૧૬	૮૬૧	૫૨૯૧
	કેન્દ્રીય વેચાણ વેરો	૩૨૦	૪૯૬	૧૭૦	૧૪૧	૧૧૨૭	૮૭	૪૫	૧૯	૮	૧૬૦	૧૨૮૭
	મોટર સિપરિટ અંગે કર	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
	વેચાણ વેરા અંગે અધિક કર (સરચાર્જ)	૩૬	૯૩	૨૪	૧૪	૧૬૬	૩	૫	૩	૨	૧૩	૧૭૯
	રાજ્ય આબકારી	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
	વાહનો અંગે કર	૦	૦	૦	૦	૦	૪૪	૩૫	૯	૧	૮૯	૮૯
	વિદ્યુત શુલ્ક	૦	૪૫	૫૦૫	૧૪	૫૬૪	૦	૦	૦	૦	૦	૫૬૪
	અન્ય કર	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
	સરવાળા	૨૨૦૨	૩૩૨૦	૧૫૩૮	૭૧૨	૭૭૭૨	૯૭૭૯	૩૮૨૧	૧૬૨૯	૪૩૨	૧૫૭૬૧	૨૩૫૩૩

નોંધ :- અહેવાલનું વર્ષ, રજૂકરવામાં આવેલ નાણાકીય પત્રક અને અનુદાન માટેની માગણીઓના એક વર્ષ અગાઉના વર્ષનો ઉલ્લેખ કરે છે.

પત્રક - ખ- ૯
(જુઓ નિયમ -૭)
(પરચુરણ જુમ્દારીઓનું પત્રક : વણ ચુકવાયેલ)

(રૂ. કરોડમાં)

	વિભાગ	વણ ચુકવાયેલ રકમ (૩૧-૦૩-૨૦૦૭)
મુખ્ય કામો અને કરારોના સંદર્ભમાં સ્વીકારવામાં આવેલી જુમ્દારીઓ	૧. માર્ગ અને મકાન	૧૦૩૨
	૨. નર્મદા જળ સંપત્તિ અને કલ્પસર	૯૦૯
	૩. પાણી પુરવઠા	૫૨
કામો અને પુરવઠા અંગેના વણચુકવાયેલા બિલના સંદર્ભમાં દાવાઓ	૧. માર્ગ અને મકાન	૧૮
	૨. નર્મદા જળ સંપત્તિ અને કલ્પસર	૩૦
	૩. પાણી પુરવઠા	૦
જમીન સંપાદન ખર્ચના સંદર્ભમાં સ્વીકારવામાં આવેલી જવાબદારીઓ	૧. માર્ગ અને મકાન	૩૨
	૨. નર્મદા જળ સંપત્તિ અને કલ્પસર	૭૨
	૩. પાણી પુરવઠા	૦

વણ ચુકવાયેલ રકમ, ચાલુ વર્ષની આગળના વર્ષ માટે માર્યના અંતેની સ્થિતિ દર્શાવે છે.

નમૂનો ખ-૯
(જુઓ નિયમ -૭)

કર્મચારીઓ અને નિવૃત્ત વ્યક્તિઓની સંખ્યા અને પગાર અને પેન્શન અંગેનું ખર્ચ

ક્રમ નં.	કક્ષા	સંખ્યા			પગાર /પેન્શન (રૂ. કરોડમાં)		
		ગત વર્ષ	ચાલુ વર્ષ	આગામી વર્ષ (બજેટ અંદાજો)	ગત વર્ષ	ચાલુ વર્ષ	આગામી વર્ષ (બજેટ અંદાજ)
		૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અ.)	૨૦૦૮-૦૯	૨૦૦૬-૦૭	૨૦૦૭-૦૮ (સુ.અ.)	૨૦૦૮-૦૯
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧	સરકારી ખાતામાં કર્મચારીઓ	૩૬૭૩૫૪	૩૮૬૫૮૮	૩૯૨૩૮૭	૬૮૦૮	૬૯૪૪	૭૧૧૮
૨	સહાયિત સંસ્થાઓમાં કર્મચારીઓ	૯૧૮૩૯	૯૦૬૮૧	૮૮૨૮૭			
૩	જાહેર ક્ષેત્રોમાં કર્મચારીઓ	૬૧૯૦	૬૦૮૮	૫૯૬૬			
	સરવાળો	૪૬૫૩૮૩	૪૮૩૩૫૭	૪૮૬૬૪૦	૬૮૦૮	૬૯૪૪	૭૧૧૮
૧	સરકારી ખાતામાં નિવૃત્ત વ્યક્તિઓ	૩૦૦૪૪૪	૩૦૬૪૮૩	૩૧૨૬૧૩	૨૩૯૬	૨૫૬૯	૩૦૪૯
૨	સહાયિત સંસ્થાઓમાં નિવૃત્ત વ્યક્તિઓ						
૩	જાહેર ક્ષેત્રોમાં નિવૃત્ત વ્યક્તિઓ*						
	કુલ નિવૃત્ત વ્યક્તિઓની જવાબદારીઓ	૩૦૦૪૪૪	૩૦૬૪૮૩	૩૧૨૬૧૩	૨૩૯૬	૨૫૬૯	૩૦૪૯

*બાકીની માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવી રહી છે.